

NATIONAL ARCHAEOLOGICAL INSTITUTE WITH MUSEUM
BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

P R A E

In Honorem Henrieta Todorova

Edited by
Mark Stefanovich, Christina Angelova
Sofia 2007

ISBN: 978-954-91587-8-6

© National Archaeological Institute with Museum, 2007

© Mark Stefanovich, Christina Angelova, *Editors*

© Brendan MacCongail, Mark Stefanovich, *English translations*

Georgi Ivanov, *Layout*

Printed by Faber Ltd. in Bulgaria

NATIONAL ARCHAEOLOGICAL INSTITUTE WITH MUSEUM

BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

P R A E

**In Honorem
Henrieta
Todorova**

Edited by

Mark Stefanovich, Christina Angelova

Sofia 2007

СЪДЪРЖАНИЕ

TABLE OF CONTENTS

Rasho Rashev	vii
Introduction	
Рашо Рашев	vii
Уводни думи	
Christina Angelova, Mark. Stefanovich	ix
Henrieta Todorova	
Христина Ангелова, Марк Стефанович	ix
Хенриета Тодорова	
Кратка Биография	xxiii
Библиография на публикациите	xxv
Tabula Gratulatori	xlili
Henrieta Todorova, friends and colleagues	xlvi
Хенриета Тодорова, колеги и приятели	xlvi
Харалд Хауптман	1
Нови данни за неолитизацията на Предна Азия	
<i>Harald Hauptmann</i>	
<i>New Data About the Neolitization of the Soutwest Asia</i>	
Pasko Kusmen	23
Die Ur- und Frühgeschichte der Ochrid-Struga Region	
Паско Кузмен	
<i>Праисторията и ранната история на Охридско-Стругския район</i>	
Raiko Krauß	31
Zur Zeitstellung der Fundstellen bei den Pobiti Kamăni (Kreis Varna)	
Райко Краус	
<i>За датифирането на находките от Побитите Камъни, Варненско</i>	
Gezine Schwarz-Mackensen	37
"Zierat oder Zeichen?" Zum neolithischen Ornament	
am Beispiel der Pueblo-Keramik des nordamerikanischen Südwestens	
Gezine Schwarz-Mackensen	
<i>Ornaments or Signs? The Neolithic decorations in the light of Pueblo Ceramics</i>	
<i>from the Northern American Southwest</i>	
Malgozhata Grebska-Kulov	47
The Polychromatic Ceramics from the Valley of Middle Struma	
Малгожата Гребска-Кулов	
<i>Полихромната керамика от долината на средна Струма</i>	
Alexander Häusler	55
Zu den Bestattungssitten der Tripol'e-Kultur	
und der neolithischen-ăneolithischen Kulturen Südosteuropas	
Александър Хойзлер	
<i>По въпроса за погребалните обичаи на Триполската култура</i>	
<i>и на неолитните и енеолитни култури на Югоизточна Европа</i>	
Yavor D. Boyadzhiev	79
Плоски костени фигурки от енеолитната епоха	
Yavor D. Boyadzhiev	
<i>Flattish bone Figurine from the Eneolithic Period</i>	
Stefan Chohadzhiev	95
Three-finger Anthropomorphic Images from the Struma River Başın	
Стефан Чохаджиев	
<i>Трипърстни антропоморфни изображения от басейна на р. Струма</i>	

Borislav Jovanović	99
Proto-Krivodol Phase and the Late Vinča Culture	
Борислав Йованович	
Фазата Прото-Криводол и късната култура Винча	
Георги Ганецовски	103
Керамика от праисторическото селище Криводол–Тепето	
Georgi Ganetsovski	
A Pottery from the Prehistoric Settlement Krivodol–Tepeto	
Георги Александров†	131
Нови данни за металообработването в района на Монтана	
Georgi Alexandrov†	
New data about metal-working in the area of Montana	
Vencislav Gergov	135
Die pastös bemalte Keramik	
aus der finalkupferzeitlichen Siedlung Teliš–Redutite, Zentral-Nordbulgarien	
Венцислав Гергов	
Пастозно рисувана керамика от праисторическото селище Телиш–Редутите	
Maya Avramova	139
More Gold From The Chalcolithic Age	
Мая Аврамова	
Още златни находки от халколита	
Ivan Ivanov†, Maya Avramova	141
Two New Chalcolithic Copper Axes Discovered in Bulgaria	
Иван Иванов†, Мая Аврамова	
Две нови халколитни медни брадви от България	
Kalin Dimitrov	145
Stone scepters type Zoomorphic scepters from Sozopol.	
Steppe influences on the West Black Sea coast in the beginning of the IV mill. BC	
Калин Димитров	
Зооморфно изображение от типа на Каменните скиптри от Созопол.	
Степни влияния в западночерноморското крайбрежие от началото на IV хил.пр.Хр.	
Pal Patay	159
Die kupferezeitliche Siedlung Tiszalúc-Sarkad	
Пал Патай	
Енеолитното селище Тисалук-Саркад	
Milutin Garašanin†	173
Betrachtungen zur Beginn der mitteleuropäischen Bronzezeit auf den Zentralbalkan	
Милутин Гарашанин†	
Относно началото на средноевропейската Бронзова епоха в Централнобалканската зона	
Paul Ambert, Jean-Roger Bourhis, Jacques Happ	181
Cabrières (France): Mines et Metallurgie au III ^e Millenaire B.C.	
Apports de la Metallurgie Experimentale	
Paul Ambert, Jean-Roger Bourhis, Jacques Happ	
Cabrières (France): III ^e Millenium B.C. mines and copper metallurgy. Experimental metallurgic's results	
Иван Гацов	191
Предварителни резултати от анализ на каменната колекция	
от праисторическо селище Yeni Bademli, Република Турция	
Ivan Gatsov	
Preliminary Reports of Analysis of Stone Collection from Prehistoric Settlement Yeni Bademli, Turkey	
Кънчо Кънчев	197
Челни стъргалки от неолита до бронзовата епоха в България	
(Типолого-морфометричен и функционален обзор)	
Kancho Kanchev	
Endscrapers from the Neolithic to the Bronze Age in Bulgaria	
(Typological-Morphometrical Survey)	
Mehmet Özdoğan	203
The Black Sea, the Sea of Marmara and Bronze Age Archaeology:	
an Archaeological Predicament	
Мехмет Йоздоган	
Черно море, Мраморно море и археологията на бронзовата епоха: един археологически проблем	

Olaf Höckmann	215
Zu Lanzenspitzen ägäischer Art aus Bulgarien	
<i>Olaf Höckmann</i>	
<i>Aegean spearheads in MBA Bulgaria</i>	
Stefan Alexandrov	225
Bronze Age Materials From Bagacina (North-west Bulgaria)	
<i>Стефан Александров</i>	
<i>Материали от бронзовата епоха от Багачина (Северозападна България)</i>	
Георги Иванов	249
Относно хронологията на некрополите	
на култура Брница в Централните Балкани	
<i>Georgi Ivanov</i>	
<i>About the Chronology of the Brnica culture necropoleis in the Central Balkans</i>	
Татяна Кънчева-Русева	259
Колективна находка от глинени съдове в праисторическото селище	
от бронзовата епоха в Нова Загора	
<i>Tatyana Kuncheva-Ruseva</i>	
<i>Collective find from pottery in the bronze age prehistoric village in the town of Nova Zagora</i>	
Georgi Kitov	265
Tombs of Thracian Kings in the Region of Kazanluk	
<i>Георги Китов</i>	
<i>Гробници на тракийски царе в Казанлъшко</i>	
Milena Tonkova	279
Jewellery Fashion of the Western Pontic Colonies in the Hellenistic Times	
(from the territory of Bulgaria)	
<i>Милена Тонкова</i>	
<i>Ювелирството в западнопонтийските колонии през елинистическата епоха</i>	
<i>(от територията на България)</i>	
Brendan MacCongail	295
Belgae Expansion Into South Eastern Europe and Asia Minor (4th–3rd century B.C.)	
<i>Брендан Макконгал</i>	
<i>Експанзията на белгите в Югоизточна Европа и Мала Азия (IV–III в.пр.Хр.)</i>	
Mark Stefanovich	303
Hoards, Caravans and Illyrians: Wealth Accumulation in Antiquity	
<i>Марк Стефанович</i>	
<i>Съкровища, каравани и илири: натрупването на богатства през древността</i>	
Spasimir Tonkov, Elisaveta Bozhilova, Hristina Panovska	311
Cerealia pollen evidence from pollen diagrams and palaeoethnobotany in Bulgaria	
<i>Спасимир Тонков, Елисавета Божилова, Христина Пановска</i>	
<i>Житния полен в поленовите диаграми и палеоетноботаниката на България</i>	
Мери Ковачева, В. Карлуковски	319
Археомангнитни проучвания: резултати и проблеми	
<i>Mery Kovacheva, V. Karlukovski</i>	
<i>The Archeomagnetic Investigations: Results and Problems</i>	
Йордан Йорданов, Бранимира Димитрова	329
Медни пръстени върху зъбите на погребани в праисторическия некропол	
до с. Дуранкулак, Добричко	
<i>Jordan Jordanov, Branimira Dimitrova</i>	
<i>Copper Rings at the Teeth in the Buried at the Prehistoric Cemetery near Durankulak, Dobrich District</i>	
Никола Тонков, Илиан Катевски	333
Геофизични изследвания за определяне дебелината на културния	
слой на на обект "Водна централа" в археологическия резерват "Сборяново"	
<i>Nikola Tonkov, Ilian Katevski</i>	
<i>Geophysical Exploration for Determination the Thickness of the Cultural Layer at the Locality</i>	
<i>"Vodna Centrala" in the Archaeological Reservate "Sborianovo"</i>	
Георги Мавров	337
Реконструкция на тракийски златен венец	
от могила „Голяма косматка“ край Шипка	
<i>Georgi Mavrov</i>	
<i>Reconstruction of a Thracian Gold Wreath from Golyama Kosmatka Tumulus</i>	
<i>near the town of Shipka</i>	

Introduction

2007 marks 40 years since Henrieta Todorova began work at the Archaeological Institute of the Bulgarian Academy of Science. In view of this the institute dedicates this volume to her honour.

She has dedicated the last 40 years to extensive excavations and wide ranging research in the field of Bulgarian prehistory. As a result she has identified 12 new archaeological cultures as well as a new prehistoric period

Her scientific research has made a substantial contribution to the study of pre-history in south-eastern Europe and in this field she is one of the leading internationally recognized specialists. All publications in her research field cite and make extensive use of her crucial research works.

Her efforts to integrate the natural sciences into her research has become characteristic. Under her instigation the Archaeological Institute of Bulgarian Academy of Science formed the interdisciplinary research group in 1977. She was its chairperson and the main editor of the publication 'Interdisciplinary Research' for many years.

She has held lecture courses at many Bulgarian and foreign universities and guided many doctorate candidates who now form part of the new generation of Bulgarian prehistorians.

Henrieta Todorova has taken part in many international projects like the *Prähistorische Bronzefunde* (where she has published two volumes) and the Bulgarian-Greek excavations at Promahon-Topolnica (1992–2007). Due to her participation in the Paleo-metallurgical project of the *Max Plank Institute* at Mainz

Уводни думи

През 2007 г. се навършват 40 години от постъпването на Хенриета Тодорова на работа в Археологическия институт на БАН. По този случай институтът ѝ посвещава настоящия том.

Изминалите 40 години тя посвети на широкомащабни разкопки и интензивни изследвания по проблемите на българската праистория, в резултат от които бяха открити 12 нови археологически култури и един нов праисторически период.

Научните ѝ изследвания са съществен принос в праисторията на Югоизточна Европа, в която област тя е един от водещите, международно признати, специалисти. Няма научна публикация върху изследваните от нея периоди, където ключовите ѝ проучвания да не са многократно цитирани и широко използвани.

Характерно за стилът на работа на Х. Тодорова е стремежът ѝ ефикасно да интегрира в археологическите изследвания данните, получени от естествените науки. По нейна инициатива, през 1977 г., към Археологическия институт на БАН бе създадена Проблемна група за интердисциплинарни изследвания. Годици наред тя бе неин ръководител и главен редактор на сп. "Интердисциплинарни изследвания".

Тя е чела курсове от лекции в редица български и чуждестранни университети и е ръководила много докторанти, които днес са част от младото поколение български праисторичи.

Хенриета Тодорова е участник в редица международни проекти като този на "Prähistorische Bronzefunde" (където има публикувани два тома) и Българо-гръцките раз-

and Heidelberg a Bulgarian copper ore site was identified, the earliest metallurgy in the world.

Her interregional research identified an ancient paleo-climatic catastrophe, a theme which she is currently working on.

H. Todorova has published many works, including 18 academic volumes in Bulgarian, German, English and the Russian language as well as over 100 assorted articles.

For her valuable contribution to science she was chosen, in 1978, as a Corresponding Member of the German Archaeological Institute in Berlin; in 2004 as a Corresponding Member of the Bulgarian Academy of Science and in 2007 as an International Member of the *Leibnitz society* in Berlin. She is also an honorary member of the Archaeological Institute and Museum of the Bulgarian Academy of Science and an honorary citizen of the city of Dobrich.

On behalf of the National Archaeological Institute and Museum of the Bulgarian Academy of Science I wish Henrieta Todorova many more productive years, new discoveries and excellent health.

Prof. Dr. Rasho Rashev
Director of the NAIM of the BAS
Sofia, 10 August 2007

копки на Промахон-Тополница (1992–2007 г.). Благодарение на участието ѝ в палеометалургичния проект на “Макс Планк” институтите в Майнц и Хайделберг бяха идентифицирани българските меднорудни находища на най-ранната металургия в света.

Надрегионалните ѝ проучвания изявиха съществени палеоклиматични катастрофи в древността. В момента тя се занимава интензивно с тази актуална проблематика.

Многобройни са публикациите на Х. Тодорова. Сред тях се нареждат 18 монографии на български, немски, английски и руски езици и над 100 студии, статии и съобщения.

За съществените ѝ научни приноси тя бе избрана през 1978 г. за Член-кореспондент на Немския археологически институт в Берлин, през 2004 г. за Член-кореспондент на БАН и през 2007 за Задграничен член на академията “Лайбниц социетет” в Берлин. Тя е и почетен член на Националния археологически институт с музей на БАН и почетен гражданин на гр. Добрич.

От името на Националния археологически институт с музей на БАН и от свое име пожелавам на Хенриета Тодорова още много творчески години, нови открития и крепко здраве.

Проф. д-р Рашо Рашев
Директор на НАИМ на БАН
София, 10 август 2007 г.

Henrieta Todorova Хенриета Тодорова

Henrieta Todorova is one of the leading internationally recognized prehistorians in Eastern Europe. Her 40 years of research, and in particular the extensive excavations which she has led, significantly widened our knowledge of pre-history on the Balkan peninsula. In many respects, a defining role in our perception of the Neolithic, Eneolithic, the Proto-Bronze age (VI–IV mil. B.C.), and paleo-climate in this part of the world. She defended her doctorate thesis on the theme 'Eneolithic Ceramic From Thrace and North-Eastern Bulgaria' in 1964 at the Archaeological Institute of the Slovakian Academy of Sciences at Nitra, Slovakia, under the guidance of Anton Totchik. In the same year she received the title Dr. Phil. from the Ján Amoš Komenský University in Bratislava, Slovakia.

She was also the first Bulgarian archaeologist to defend a doctorate in the historical science (Dr. habil), with the theme: The Eneolithic Period in Bulgaria. This work has been published in English (*The Eneolithic Period in Bulgaria in the Fifth Millenium B.C.* Oxford 1978, BAR Intern. Ser. 49), in Russian (*Энеолит Болгарии*. София 1979) and in Bulgarian (*Каменно-медната епоха в България*. София 1986).

From 1967 to 2003 H. Todorova worked at the Archaeological Institute of the Bulgar-

Хенриета Тодорова е един от водещите, световно признати праисторици на Югоизточна Европа. Нейната 40-годишна изследователска работа и особено ръководените от нея твърде успешни и широкомащабни археологически разкопки разшириха значително познанията ни за праисторията на Балканския полуостров и изиграха в много отношения определяща роля за днешните представи за неолита, енеолита и протобронзовата епоха (VI–IV хил.пр.Хр.) и палеоклимата в тази част на света. Докторската ѝ дисертация на тема "Енеолитната керамика от Тракия и Североизточна България" е защитена през 1964 г. в Археологическия институт на Словашката академия на науките в гр. Нитра, Словакия, с научен ръководител проф. Антон Точик. През същата година тя става и д-р фил. (Dr. Phil.) на университета Ян Амош Коменски в гр. Братислава, Словакия.

Тя е и първият български археолог защитил дисертация за доктор на историческите науки с тема: "Каменно-медната епоха в България". Трудът е публикуван на английски (*The Eneolithic Period in Bulgaria in the Fifth Millenium B.C.* Oxford 1978, BAR Intern. Ser. 49), на руски език (*Энеолит Болгарии*. София 1979) и на български (*Каменно-медната*

*In Jakimovo site, 1960
Якимово 1960 г.*

епоха в България. София 1986).

От 1967 до 2003 г. Хенриета Тодорова работи в Археологическия институт на Българската академия на науките в София, като от 1977 до 1979 г. е била научен секретар на Единния Център по история, а през 1989–1993 г. е заместник-директор на Археологическия институт. Х. Тодорова е член-кореспондент на Немския Археологически институт в Берлин и Член на постоянния съвет на *Union International des Sciences Pré- et Protohistoriques*. През 2003 г. бе обявена за почетен гражданин на град Добрич. През 2004 г. е избрана за член-кореспондент на Българската академия на науките.

Основната тежест на изследванията ѝ пада върху епохите на неолита и енеолита в Североизточна България и по западното Черноморско крайбрежие, за които до 60-те години на XX в. не се знаеше почти нищо. Х. Тодорова изследва и направи достойни на науката този ключов за европейската праистория район. Тя е откривател на редица археологически култури, фази и периоди в българската праистория.

Участвала е в археологическите разкопки на тракийския град Севтополис, на средновековните обекти в Якимово и Плиска.

Първото ѝ участие в праисторически разкопки е през 1961–1963 г. на **Азмашката селищна могила** край Стара Загора. То изиграва определяща роля за бъдещата ѝ научна ориентация. През 1962 г. тя участва и в разкопките на **селищната могила Сава** до гр. Дългопол, ръководени от Д. Златарски, което ѝ дава възможност да направи първото си откритие – ранноенеолитната култура Сава, разпространена по западното Черноморско крайбрежие южно от Варна. Това е един от приносите, залегнали в докторската ѝ дисертация.

Посредством паралелите на културата Сава с материали от Тракия в дисертацията ѝ бе формулирано и съдържанието на ранния енеолит на последния район (4750–4600 г.пр.Хр.), който обхваща I–III ФАЗИ НА КУЛТУРАТА МАРИЦА. Тъй като тези фази отсъстват в селищната могила Караново, то дотогава те не фигурираха и в периодизацията на енеолита на Тракия. С това бе установен хиатусът между Караново IV

ian Academy of Sciences in Sofia. From 1977 till 1979 she was the academic secretary of the Joint Centre for History and its assistant secretary from 1989 till 1993.

Henrieta Todorova is a member of the German Archaeological Institute in Berlin and a member of the permanent council of the *Union International des Sciences Pré- et Protohistoriques*. In 2003 she was made an honorary citizen of the town of Dobrich. In 2004 she was elected Corresponding Member of the Bulgarian Academy of Sciences.

Her research has concentrated mainly on the Neolithic and Eneolithic periods in north-eastern Bulgaria and on the western Black Sea coast, about which we had virtually no information prior to the 1960's. H. Todorova has researched and made this key area for European prehistory accessible to science. She has unearthed a number of archaeological cultures, phases and periods of Bulgarian prehistory.

She has participated in excavations at the

Thracian city of Seuthopolis, and at medieval sites in Jakimovo, Vidin and Pliska.

Her first participation in a prehistoric excavation was in 1961-1963 at the tell **Azmashka Mogila** near Stara Zagora. This played a formative role in her future research orientation. In 1962 she participated in the excavations at the tell **Sava** near Dalgopol, which were led by D. Zlatarski and which gave her the opportunity to make her first discovery – the early Eneolithic **SAVA** culture stretching on the western Black Sea coast to the south of Varna. This was one of the contributions outlined in her doctorate dissertation.

By means of parallels between the Sava Culture and material from Thrace in her dissertation, the scope of the early Eneolithic in the latter region could be formulated (4750 – 4600 BC) which includes the I-III PHASES OF THE **MARITSA** culture. These phases are lacking at the Karanovo settlement mound, they do not figure in the periodisation of the Eneolithic in Thrace. A hiatus between Karanovo IV and Karanovo V is thus established.

She led her first archaeological excavations at the **ENEOLITHIC NECROPOLIS NEAR DEVNYA**, Varna district. The large number of metal finds and gold jewellery from this site were the first examples of the famous 'Varna Gold'. At this point, in 1967, she noted the particular significance of the area around the Varna lake for Bulgarian pre-history. This fact was later confirmed by research at the late-Eneolithic necropolis, Varna I, led by the late I. Ivanov.

The excavations carried out by H. Todorova at **GOLYAMO DELCHEVO I** (today at the bottom of the Tzonevo dam lake) and **USOE** near the village of Asparuhovo, Dulgopol (Varna), at the **POLYANITSA-PLATEAU** and **OVCHAROVO-PLATEAU** (Targovishte) furnished her with the possibility of unearthing the **NEOLITHIC** in north-eastern Bulgaria, represented by the **TSONEVO** culture (Early Neolithic), the **OVCHAROVO** culture (Middle Neolithic) and the **USOE** culture (Late Neolithic).

The complicated issue of its comparative chronology was solved on the basis of horizontal stratigraphy, unlike Thrace where the evolution of the Neolithic is given by the objective dating of the vertical stratigraphy of settlement mounds. Of particular significance to science was the

и Караново V.

Първите самостоятелно ръководени от нея археологически разкопки са тези на **ЕНЕОЛИТНИЯ НЕКРОПОЛ ДО ГР. ДЕВНЯ, Варненско**. Многобройните ранни метални находки и златни накити от този обект са първите предвестници на прочутото "Варненско злато". Още тогава, през 1967 г., тя отбелязва осолената позиция на района на Варненските езера в праисторията на България. Този факт бе потвърден покъсно от проучването на късноенеолитния некропол Варна I, ръководено от покойния И. Иванов.

Разкопките, проведени от Х. Тодорова в **ГОЛЯМО ДЕЛЧЕВО I** (днес на дъното на язовир Цонево) и **УСОЕ** при с. Аспарухово, община Дългопол (Варненско), на **ПОЛЯНИЦА-ПЛАТОТО** и **ОВЧАРОВО-ПЛАТОТО** (Търговишко) ѝ дадоха възможност да открие неолита на Североизточна България, представен от културите **ЦОНЕВО** (ранен неолит), **ОВЧАРОВО** (среден неолит) и **УСОЕ** (късен неолит). Сложният проблем за неговата относителна хронология бе решен на базата на хоризонталната стратиграфия, за разлика от Тракия, където развитието на неолита е обективно дадено от вертикалната стратиграфия на селищните могили.

От особено значение за науката е откритието на най-ранната фаза на българския неолит, наречена **МОНОХРОМЕН НЕОЛИТ**. До разкопките ѝ на Поляница-платото през 1974 г. този период не бе познат в България. Монохромният неолит се отнася към последната четвърт на VII и самото начало на VI хил.пр.Хр. С това откритие бе доказано, че още в края на VII хил.пр.Хр. и Северна България участва в началните процеси на неолитизацията на Европа.

Х. Тодорова открива и първата фаза (**Блатница-Сосоасе**) на отдавна познатата къснееолитна култура **Хаманджия**, фаза която слага началото на земеделието и животновъдството в Добруджа. Проучванията ѝ в **ДУРАНКУЛАК** (Добричко) хвърлиха светлина върху произхода на тази култура, която се оказва най-източното звено на долнодунавския Винчански културен комплекс и не произхожда от Анатолия, както се предполагаше. Изследваният под нейно

On the excavations in Sava, 1963
На разкопките на Сава, 1963 г.

discovery of the earliest phase of the Bulgarian Neolithic, the MONOCHROME NEOLITHIC. Until the excavation of the Polyanitsa Plateau in 1974 this period was unknown in Bulgaria. The Monochrome Neolithic corresponds to the last quarter of the VII and the very beginning of the VI mil. B.C. This discovery proved that as early as the VII mil. B.C. northern Bulgaria was included in the initial process of the Neolithic in Europe.

H. Todorova also identified the first phase (BLATNITSA) of the well known late Neolithic Hamangia culture which marked the beginning of agriculture and animal husbandry in Dobrudzha.

Her research in DURANKULAK (Dobrich region) has thrown new light on the origin of this culture, which is the most eastern group of the lower Danubian Vinča Cultural Complex and does not originate from Anatolia as had been thought until this juncture. Research under her leadership on the banks of the Durankulak lake has shown that here we find a relatively late Neolithic, end of the Mesolithic/sub-Neolithic population, which arrived in Dobrudzha at the end of the VI mil. B.C. from the lower Danube region simultaneously with the population which brought the Bolintineanu – 1st phase of the late Neolithic Boian culture

ръководство некропол на брега на Дуранкулашкото езеро показва, че се касае за едно твърде късно неолитизирано местно, финално-мезолитно/субнеолитно население, дошло в Добруджа в края на VI хил.пр.Хр. от района на Долния Дунав, едновременно с населението – носител на I фаза (Болен-тинейану) на къснонеолитната култура Боян (Румъния).

Противно на до тогава приеманият еднотипен модел на неолитизацията на българските земи, проучванията на Х. Тодорова показаха, че на Балканския полуостров са имали място различни, асинхронни модели и посоки на процесите на неолитизация и че т.н. “неолитна революция” в този район е едно твърде сложно явление, за чието проучване тя има съществен принос.

През 1967–1974 г. Х. Тодорова ръководи в Североизточна България спасителните разкопки върху три енеолитни селищни могли и принадлежащите им некрополи – ГОЛЯМО ДЕЛЧЕВО (Варненско), ОВЧАРОВО и ПОЛЯНИЦА (Търговищко). Селищата в тях бяха проучени върху цялата им площ, което разкри както вътрешната им структура, така и сложните им укрепителни системи, непознати до този момент. Тези широкомащабни проучвания й позволиха

(Romania).

Contrary to the accepted unitary model of the arrival of the Neolithic in Bulgaria, H. Todorova's research illustrated that on the Balkan Peninsula there were many different models and directions so that the Neolithic Revolution in this region was a particularly complicated process to which her research has made a significant contribution.

Between 1967–1974 H. Todorova led rescue excavations on three Eneolithic settlement mounds and the connected burial sites in north-eastern Bulgaria – GOLYAMO DELCHEVO (Varna district), OVCHAROVO and POLYANITSA (Targovishte district). The entire area of the settlements there were researched which revealed their internal structure as well as their intricate defence systems, which had been unknown until this point. This extensive research allowed the precise periodization of the Stone/Copper Age in Bulgaria. The *middle Eneolithic phase*, represented in Thrace by Karanovo V, in north-eastern Bulgaria by the POLYANITSA culture discovered by her, and in Dobrudzha by the *fourth phase of the Hamangia* culture was defined.

Because of her research excavations we now have a wide base of information on the construction techniques, customs, economy, social structure and spiritual life of the Eneolithic population of North-Eastern Bulgaria. Regional characteristics of the Bulgarian Eneolithic culture were also defined.

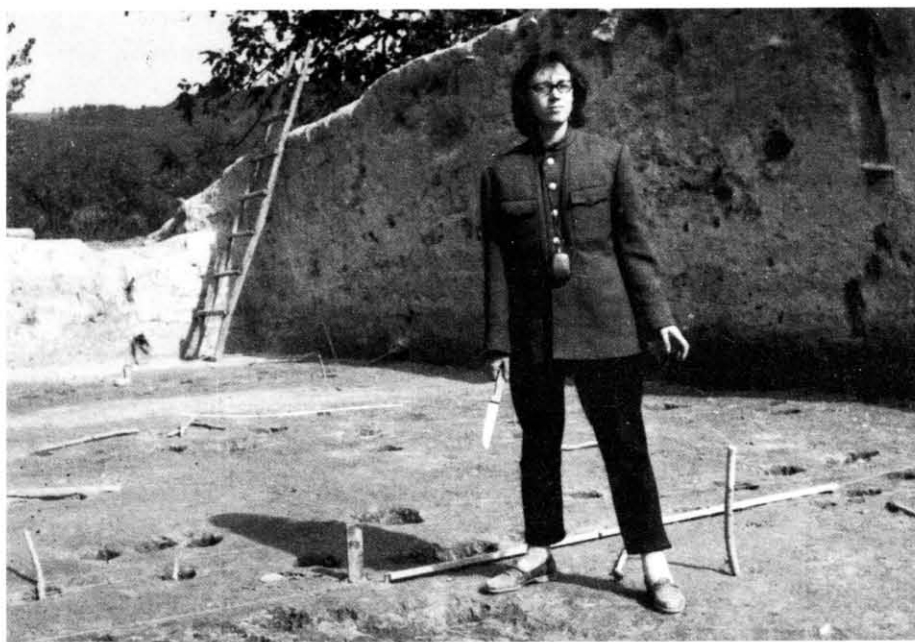
The excavations carried out by H. Todorova at DURANKULAK (Dobrich district), on the west coast of the Black Sea, continued for over 30 years (1974 – 2005) and unearthed much new information. At the Big Island on the banks of the Durankulak Lake five construction layers from the Eneolithic settlement were researched. The *earliest in Europe* (outside Greece and Cyprus) *stone architecture* was discovered here, which dates to the second half of the V mil. B.C. Buildings of the megaron type in plan, two-storied palace complexes and temples were uncovered here as was a tiered social structure. The large number of copper objects recovered there as well as the metallurgical workshop which was researched, mark the beginning of metal working on the western Black Sea coast. At Durankulak the earliest golden object was found

да конкретизира периодизацията на каменно-медната епоха в България. Установена бе фазата на средния енеолит, представена в Тракия от Караново V, в Североизточна България от четвъртата фаза на откритата от нея култура Поляница, в Лонгоза от IV фаза на Сава, а в Добруджа от четвъртата фаза ДУРАНКУЛАК на културата Хаманджия.

Благодарение на нейните разкопки днес разполагаме с огромна информация за строителството, бита, икономиката, социалната структура и духовния живот на енеолитното население на Североизточна България. Очертани бяха и регионалните специфики на българските енеолитни култури.

Множество нови факти поднесоха дългогодишните разкопки (1974–2005) на Х. Тодорова в ДУРАНКУЛАК (Добричко), на западния бряг на Черно море. На Големия Остров в Дуранкулашкото езеро са проучени пет строителни хоризонта от едноименната енеолитна селищна могила. Там бе открита НАЙ-РАННАТА ЗА ЕВРОПА КАМЕННА АРХИТЕКТУРА (извън Гърция и Кипър), която се отнася към втората половина на V хил.пр.Хр. Разкрити са сгради с мегаронен план, двуетажни дворцови постройки и храмове. Установена бе и една диференцирана социална структура. Голямо количество медни находки и проучената там металургична работилница маркират началото на металургията по западното Черноморско крайбрежие. В Дуранкулак бе открита и най-ранната златна находка за ойкумената – едно манисто от ранния енеолит – култура Хаманджия III – отнасящо се към времето около 4650 BC.

Получената благодарение на разкопките на Големия остров картина се допълва от изследваните между 1979 и 1990 г. на западния бряг на Дуранкулашкото езеро 1203 ПРАИСТОРИЧЕСКИ ПОГРЕБЕНИЯ (Durankulak II, София 2002) за които е характерен един специфичен за черноморския район биритуално-монополарен погребален ритуал (мъже, изпънати по гръб, жени като хокери, всички с глава на север). Това е най-големият досега проучван енеолитен некропол в света. Получените там данни хвърлиха обилна светлина не само върху

On the Golyamo Delchevo tell, 1967
Селищната могила Голямо Делчево, 1967 г.

– an early Eneolithic bead – Hamangia culture III – dating to circa 4650 BC (4750–4600 BC):

The information from the excavations on the Big Island was supplemented by research between 1979 and 1990 on the west shore of the Durankulak Lake where 1203 prehistoric burials were excavated (*Durankulak II*, Sofia 2002). The burials were of a type specific to the Black Sea region – a biritual-monopolar burial ritual (males stretched on their backs, women crouched, all with heads facing north). To date this is the largest fully investigated Eneolithic burial site in the world. The data harvested there have thrown extensive light, not only on the social and demographic structure of the Eneolithic society during the second half of the V mil B.C., but also on a number of cultural aspects and the burial customs.

The excavations at Durankulak have also facilitated the explanation of the genesis of the late Eneolithic VARNA culture (4450–4200 BC) discovered by H. Todorova, which is spread along the west coast of the Black Sea. It has been proved that it is of local origin and evolves from a synthesis of the Hamangia and Sava cultures which preceded it. Its exceptional development was due, on the one hand, to its favourable geographical situation on the coast along the ‘Copper Road’ – one of the main waterways

социалната и демографската структури на енеолитното общество през втората половина на V хил.пр.Хр., но и върху редица дотогава непознати аспекти на културата и погребалния ритуал.

Разкопките в Дуранкулак допринесоха и за изясняването на генезиса на откритата от Х. Тодорова късноенеолитна култура Варна, разпространена по западния бряг на Черно море (4450–4200 г.пр.Хр.). Доказано бе, че тя има местен произход и произлиза от синтеза на предшестващите я култури Хаманджия и Сава. Своя изключителен за времето си възход тя дължи, от една страна на благоприятното си географско положение на брега на морето, откъдето е минавал “Пътят на медта” – един от основните водни пътища на V хилядолетие, от друга – на отличните климатични условия, които предлага на района глобалния климатичен максимум.

Х. Тодорова анализира археологическите данни от Западното Черноморско крайбрежие и стига до извода, че тук е възникнала най-ранната **ПРОТОЦИВИЛИЗАЦИЯ** на човечеството (културата Варна). Заникът ѝ около 4200 г.пр.Хр. е разгледан не като локално явление, а бе обяснен с едно друго нейно фундаментално откритие – **ГЛОБАЛ-**

of the V mil., and, on the other, to excellent climatic conditions.

After analysing the archaeological data from the western Black Sea, coast H. Todorova came to the conclusion that the earliest *proto-civilization* emerged here (Varna Culture). Its decline in circa 4200 BC is not regarded as a local phenomenon but linked to one of her other fundamental discoveries – The *Global Ecological Crisis*, at the end of the V mil. BC, at the zenith of the climatic maximum (4200–3700 BC) on the Balkan Peninsula. The ecological disaster, which occurred as a result of global warming, is seen as the cause of the decline of the flourishing Eneolithic cultures in south-eastern Europe.

In 1987 H. Todorova led the excavation of an especially interesting middle Eneolithic structure in the PODUYANE district of Sofia. The material from this unique complex illustrates the presence in north-western Bulgaria of phase D2 of the Vinča culture and furnishes a definite fixed point for the dating of this phase as well as to the other contemporary Eneolithic developments in Bulgaria. Between 1980 and 1990 H. Todorova led excavations at the late Neolithic settlement PROMACHON-TOPOLNITSA in the lower Struma valley, situated on both sides of the Bulgarian-Greek border on the banks of the Struma at Topolnitsa, Petrich district. Between 1992-2005 the site was investigated by a joint Bulgarian-Greek team in which she led the Bulgarian contingent.

The TOPOLNICA-AKROPOTAMOS culture represented there is a valuable link between the late Neolithic development in SW Bulgaria and that in Northern Greece, Macedonia and Thessaly. This facilitates the precise identification of the relationship between these cultures and throws new light on the development of the Late Neolithic in this region.

The body of research carried out by H. Todorova has contributed much to the questions of prehistory. In this respect a central role is played by the so-called '**Cult Scene from Ovcharovo**' (on the cover), discovered by her (1974), which illustrates that in the complicated Neolithic pantheon the main gods were the sun, moon and natural elements. The idols discovered there contributed to our understanding of the role of idol figures in the cult system during this period. From 1993 onwards this enabled

НАТА ЕКОЛОГИЧЕСКА КРИЗА, засегнала в края на V хил.пр.Хр., по времето на кулминацията на климатическия максимум (4200–3700 г.пр.Хр.), Балканския полуостров. Настъпилата в резултат от глобалното затопляне екологическа катастрофа, безразгледана като причина за загиването на блестящите енеолитни култури на Югоизточна Европа.

През 1987 г. Х. Тодорова ръководи разкопките на една твърде интересна средноенеолитна сграда в квартал Подуяне на град София. Материалите от този уникален затворен комплекс показваха присъствието на територията на Северозападна България на носителите на фазата D2 на културата Винча и дадоха сигурни опорни точки както за датирането на тази фаза, така и за синхронизацията ѝ с останалите средноенеолитни явления в България.

В района на долна Струма Х. Тодорова ръководи между 1980 и 1990 г. разкопките на къснееолитното селище ПРОМАХОН - ТОПОЛНИЦА, разположено от двете страни на българо-гръцката държавна граница при вишка 63, на брега на р. Струма при с. Тополница, Петричко. През 1992–2005 г. обектът се проучва в гръцкия му сектор от българо-гръцки научен колектив, в който тя участва като ръководител на българския екип. Представената там култура ТОПОЛНИЦА-АКРОПОТАМОС е важно свързващо звено на къснееолитните явления в югозападна България с тези от Северна Гърция, Македония и Тесалия. Това обстоятелство даде възможност за прецизиране на синхронизациите между културите и хвърли нова светлина върху развитието късния неолит в този район.

Редица изследвания на юбилантката са посветени на проблемите на праисторическото изкуство. В тази област водещо място заема откритата от нея т.н. *култова сцена от Овчарово* (1974) (*на корицата*) от която става ясно, че върховните божества в сложния нео-енеолитен пантеон са били слънцето, луната и природните стихии. Откритите там идоли хвърлиха светлина върху мястото на идолната пластика в култовата система на този период, което даде възможност през 1993 г. и т.н. *богати символични позре-*

Studying the Poljanitsa finds, 1977
Работа с находките от Поляница, 1977 г.

the 'rich symbolic burials' at Varna burial site to be identified by her as burials of large idols probably originating from a central Eneolithic temple complex with a pan-regional function and interred around the time of the demise of the enclave in circa 4200 BC.

H. Todorova has always tried to utilize the scientific data attained by her as historical sources. Viewed in a broad context, she has contributed substantially to the definition of the general picture in terms of the historical development in this part of the world during the VII-IV mil. BC. Particularly vital, in this respect, is her knowledge *ad autopsiam* of the archaeological material from Greece, Romania, Serbia, Albania, Moldova, Turkey, Hungary, Slovakia and the Czech Republic, which enables her to comparatively evaluate and critically analyse the work done before her.

One of the first steps in this process was the linking of cognate cultures into large cultural complexes and blocs. So, for example, the cultures in the north-eastern part of the Balkan Peninsula were fused with the KODJADERMEN-GUMELNIȚA-KARANOVO VI CULTURAL COMPLEX (KGK VI). This allowed the compli-

чения от Варненския некропол да бъдат идентифицирани от нея като погребения на големи храмови идоли, произхождащи вероятно от един централен енеолитен храмов комплекс с надрегионални функции и "погребани" при загиването на енклава при Варненските езера около 4200 кал.г.пр.Хр. в резултат от споменатата екологична криза.

Х. Тодорова винаги се е стремяла да използва получените от нея научни резултати като исторически извор. Разгледани в широкия контекст на праисторията на Югоизточна Европа, те допринасят съществено за уточняване на общата картина на историческото развитие на тази част от света през VII-IV хил.пр.Хр. В тази насока от особено значение е нейното познаване *ad autopsiam* на археологическите материали от Гърция, Румъния, Сърбия, Албания, Украйна, Молдавия, Турция, Унгария, Словакия и Чехия, което ѝ дава възможност за точни сравнения и критична преценка на направеното в тази област преди нея.

Една от първите крачки в това направление бе обединяването на сродните културни явления в големи културни комплекси и

cated character of the prehistoric development on the Balkan Peninsula to be defined in terms of pan-regional historical processes. Thus, Balkan prehistory was freed from the cul-de-sac of limited local research.

This historical picture was expanded by comparative research within the framework of the Balkan-Anatolian region. This comparative approach has added substantially to our knowledge of prehistory in south-eastern Europe and Anatolia. This *caesura* in the prehistoric development of the Balkan Peninsula encompassed almost the entire IV mil. BC. This has been convincingly explained by geo-climatic factors for which, in recent years, the natural sciences have furnished a wealth of data. The discovery and utilization of this data as a historical source facilitates explanation of the cultural collapse at circa 4200 BC. This approach militates against the previous theory that this collapse was due to an invasion by northern Pontic tribes.

Attempts to fill in the gaps in the absolute chronology of Bulgarian prehistory led Prof. Todorova to the discovery in north-eastern Bulgaria of the PEVETS culture (southern branch of the Cernavodă I culture), in north-western Bulgaria of the GALATIN cultural group, and to the classification of the *Proto-Bronze Age* (IV mil. BC) as the forerunner to the classical early Bronze Age on the Balkan peninsula.

As a result of the long-standing research of H. Todorova, we today possess a full chronology of the region between the Danube and the Balkans and to the Black Sea coast from the time the Neolithic developed in this area until the beginning of the Bronze Age. The chronological system developed by her is similar to the Thracian one except for the fact that in her model the hiatus is a given fact.

Another area of academic interest to H. Todorova is *early metallurgy*. In two works (*PBF* IX/14, 1981 and *PBF* XX/6, 2001, the latter in conjunction with I. Vajsov) the earliest metal finds from Bulgaria are collected and published. Her active participation in the major project for chemical and lead-isotopic research on the earliest Bulgarian metal finds, organized by the Max-Planck Institutes in Mainz and Heidelberg (Germany), provided the possibility to determine the exact origin of the copper used in the metal objects. It was proved that, from

блокове. Така например късноенеолитните култури в североизточната част на Балканския полуостров бяха обединени в КУЛТУРНИЯ КОМПЛЕКС КОДЖАДЕРМЕН-ГУМЕЛНИЦА-КАРАНОВО VI (КГК VI). Този подход позволи да се подчертае комплексният характер на праисторическото развитие на Балканския полуостров, като бъдат изведени на преден план като определящи надрегионалните исторически процеси. С това Балканската праистория бе изведена от задънената улица на ограничените локални изследвания.

Получената историческа картина бе разшириха чрез сравнителни проучвания в рамките на целия Балкано-анатолийски регион. Този широкомащабен сравнителен подход изяви съществени цезури в картината на праисторическото развитие на югът на Югоизточна Европа и Анатолия. Такава цезура в праисторическото развитие на Балканския полуостров обхваща почти цялото IV хилядолетие. Тя бе убедително обяснена с действието гео-климатични фактори, за които през последните години естествените науки натрупаха богат доказателствен материал. Привличането на тези данни и използването им като исторически извори, даде възможност да бъде дадено едно приемливо обяснение на културния колапс около 4200 г.пр.Хр. Този подход позволи да бъдат оборени старите схващания (в това число нейните собствени), че причина за колапса е инвазия на степни северопонтийски племена.

Усилията да бъдат запълнени поне отчасти очерталите се празнини в относителната и абсолютна хронология на българската праистория доведоха юбилантката до откриването в североизточна България на културата ПЕВЕЦ (южен пандаант на културата Чернавода I), в северозападна България на културната група ГАЛАТИН (крайното югоизточно звено на големия средноевропейски Хоризонт на шайбовидните дръжки) и до формулирането на периода на ПРОТОБРОНЗОВАТА ЕПОХА (IV хил. пр.Хр) като предшественик на класическата ранна бронзова епоха на Балканския полуостров.

В резултат от дългогодишната научно-

The exhibition in Wolfenbüttel, 1981
Изложбата във Волфенбютел 1981 г.

the early stage of Bulgarian metallurgy, a poly-central structure of metal supply was in place in which all available copper sources were utilized. The project allowed a wide range of new pre-historic developments in copper finds from the copper ore region and from Strandzha, conclusively proving its utilization from the middle of the V mil.BC.

The collapse of the Balkan-Carpathian metallurgy (documented by E. N. Chernikh) is explained by the aforementioned ecological catastrophe which led to the demise of both the Eneolithic settlement system and the population carrying out the metallurgy in question.

The academic interests of H. Todorova also encompass the Late Bronze and Early Iron Ages. On the Big Island at DURANKULAK, under her direction, a unique fortified settlement from the Late Bronze Age was completely excavated, built by representatives of the southern branch of the Coslogeni culture. At GOLYAMO DELCHEVO an enclosed complexes from the Early Iron Age was investigated. In the publication of both, the data received was viewed in the broader historical context.

H. Todorova has discovered a number of ar-

изследователска дейност на Х. Тодорова днес разполагаме с една пълна относителна хронология на развитието на района между р. Дунав и Балкана, както и по западното Черноморско крайбрежие от момента на неолитизацията на тези райони до началото на бронзовата епоха. Разработената от нея хронологическа система е равностоен пан-дант на тракийската с тази разлика, че в нея цезурите присъстват като исторически дадености.

Друга област от научните интереси на Х. Тодорова е ранната металургия. В два тома (*PBF IX/14*, 1981 и *PBF XX/6*, 2001, последният в съавторство с И. Вайсов) са събрани и публикувани най-ранните метални находки от България. Активното ѝ участие в широк-машабния проект на Макс-Планк Институтите в Майнц и Хайделберг (Германия) за химично и оловно-изотопно изследване на ранните балкански метални находки даде възможност да бъде установен достатъчно точно произхода на медта, вложена в най-ранните метални находки. Доказано бе, че още в своите най-ранни етапи балканската металургия е разполагала с полицентрич-

archaeological cultures, phases and periods, i.e.: *The Monochrome Neolithic period in Bulgaria*, the TSONEVO Culture (Early Neolithic in area of Longosa), OVCHAROVO (Middle Neolithic in north-eastern Bulgaria), USOE (Late Neolithic in Longosa), the BLATNITSA PHASE of the Hanangia culture (beginning of the late Neolithic in Dobrudzha), the TOPOLNITSA-AKROPOTAMOS culture (late Neolithic in the middle and lower Struma), SAVA (Early and Middle Eneolithic in Longosa) with this KABLESHKOVO VARIANT (Burgas), PHASES I-III OF THE MARITSA CULTURE (Early Eneolithic in Thrace), POLYANITSA (Early and Middle Eneolithic in north-eastern Bulgaria), VARNA (Late Eneolithic on the western Black Sea coast), *Transition Period from the Eneolithic to the Early Bronze Age* with sub-phases *Final Eneolithic* and *Proto-Bronze Age*, GALATIN culture (Proto-Bronze Age in north-western Bulgaria), PEVETS (Proto-Bronze Age in north-eastern Bulgaria), SOUTHERN VARIANT OF THE COSLOGENI CULTURE (Late Bronze Age in north-eastern Dobrudzha).

Outside the prehistoric framework of her general academic interests, H. Todorova carried out a wide ranging investigation of the EARLY-MEDIEVAL SETTLEMENT on the Big Island at Durankulak (the first fully researched settlement from the 9th-10th c. AD in this region). The accompanying burial site was also excavated (*Дуранкулак I*, София 1989).

Also on the Large Island at Durankulak, under her leadership, a unique HELLENISTIC CAVE TEMPLE OF THE GODDESS CYBELE, cut into the rock, was investigated, together with its complex of sacrificial areas and pits (*Durankulak III*, София 2007).

Her excavations at the CAVE NEAR THE VILLAGE OF BAYLOVO (Sofia district) provided the second incidence of cave art in Bulgaria, almost identical with that from Magura cave. This illustrated, contrary to expectations, that it was a case of late medieval drawings, probably the work of the followers of the Bogomil sect. This was confirmed by the ¹⁴C readings from Baylovo.

Characteristic of H. Todorova is her endeavours to incorporate into her archaeological research data gleaned from the natural sciences. Under her initiative a work-group on interdis-

на структура на металооснабдяване, като са били експлоатирани всички достъпни медно-рудни находища. Проектът позволи да бъдат идентифицирани редица нови праисторически разработки на меднорудни находища в района на Медни рид и в Странджа, като бе убедително доказана тяхната ранна експлоатация още от средата на V хил. пр.Хр.

Колапсът на Балкано-Карпатската металургична провинция (установена от Е.Н. Черных) бе обяснен с гореспоменатата екологична катастрофа, довела както до загиването на енеолитната поселищна система така и на населението практикувало въпросната металургия и съпътстващия я рудодобив.

Научните интереси на Х. Тодорова касаят и периодите на късната бронзова и ранната желязна епохи. На Големия остров в Дуранкулак под нейно ръководство бе изцяло проучено едно уникално по рода си укрепено селище от късната бронзова епоха, оставено от носителите на южния вариант на културата Кослоджени, а в Голямо Делчево бяха изследвани затворени комплекси от ранножелязната епоха, като в публикации им проблематиката е разгледана в широк исторически контекст.

Х. Тодорова е откривател на многобройни археологически култури, фази и периоди, а именно: Периода на Монохромния неолит в България; Културата Цонево (ранен неолит в Лонгоза); Културата Овчарово (среден неолит в Североизточна България); Културата Усое (късен неолит в Лонгоза); Фазата Блатница-Сосоасе на културата Хаманджия (начало на неолита в Добруджа); Фазата Дуранкулак на културата Хаманджия (среден енеолит в Добруджа); Културата Тополница-Акропотамос (късен неолит по средна и долна Струма); Културата Сава (ранен и среден енеолит в Лонгоза) с варианта Каблешково (в Бургаско); I-III фази на културата Марица (ранен енеолит в Тракия); Културата Поляница (ранен и среден енеолит в Североизточна България); Културата Варна (късен енеолит по западното Черноморско крайбрежие); Културния комплекс Коджандермен-Гумелница-Караново VI (КГК VI); Преходния период от енеолита към ранна-

*On the Durankulak
В Дуранкулак*

та бронзова епоха в България с подетапите Финален енеолит и Протобронзова епоха; Културата Галатин (протобронзова епоха в Северозападна България); Културата Певец (протобронзова епоха в Северизточна България) и др.

Извън праисторическата рамка на основните й научни интереси на юбилантката остава цялостното изследване на **РАННО-СРЕДНОВЕКОВНОТО СЕЛИЩЕ** върху големия остров в Дуранкулак (първото изцяло изследвано селище от IX–X в. у нас). Проучени са и принадлежащите му некрополи (*Дуранкулак I*, София 1989). Също така на Големия остров в Дуранкулак, под нейно ръководство, бе проучен и един уникален изсечен в скалите **ЕЛИНИСТИЧЕСКИ ПЕЩЕРЕН ХРАМ НА БОГИНЯТА КИБЕЛА** заедно със сакралната му територия със жертвени ями и жертвени площадки (*Durankulak III*, София 2007).

Разкопките й в **ПЕЩЕРАТА ПРИ С. БАЙЛОВО**, Софийско, която е второто находище с пещерни рисунки в България, почти идентични с тези от Магурата, показаха, противно на очакванията, че става дума за късносредновековни рисунки, оставени вероятно от богомилите. Този факт бе потвърден и от получените от Байлово калибрирани ^{14}C дати.

Характерно за Х. Тодорова е стремежът й ефикасно да интегрира в археологическите изследвания данните получени от естествените науки. За целта по нейна инициатива през 1977 г. към Археологическия институт на БАН бе създадена Проблемна група за интердисциплинарни изследвания. Години наред тя бе неин ръководител и главен редактор на списанието „Интердисциплинарни изследвания“ издавано от АИМ–БАН.

Интензивните й занимания с палеоекологическата проблематика й дадоха възможност успешно да използва информацията, получена от естествените науки като исторически извор. Този подход й позволи да разкрие причинно-следствени зависимости между фундаменталните промените на климата, тези на бреговата линия на Черно море през климатическия оптимум и редица наблюдавани надрегионални праисторически явления. В резултат от тези из-

ciplinary research under the auspices of the Bulgarian Academy of Sciences was established in 1977. For many years she led this group and was editor-in-chief of *'Interdisciplinary Research'*, published by the Archaeological Institute of the Bulgarian Academy of Sciences.

Her intensive work on paleo-ecological issues enabled her to utilize information harvested from the natural sciences as a historical source. This approach uncovered the intrinsic link between the fundamental climate changes on the Black Sea coast during the climatic optimum and a range of inter-regional pre-historic developments.

Her contribution to the education and training of young pre-historians must also be noted. She has held lecture courses at Sofia and Veliiko Turnovo Universities and at the New Bulgarian University in Sofia. Abroad, she has led courses at the University of Bonn, at the Mining Academy in Freiberg (Germany) and at Hacettepe University in Ankara, as well as numerous lectures at practically all major European universities. Many young archaeologists, both from Bulgaria and abroad, have taken part in her excavations. She has put her archaeological material at the disposal of her most promising students for post-excavation analysis and publication. She has also guided a number of doctorate candidates who today are part of the young generation of Bulgarian pre-historians.

H. Todorova has presented papers at numerous international congresses, symposiums and conferences in the field of pre-history, and organized three international symposiums on the same theme in Bulgaria. She was the organizer of the first Bulgarian exhibition 'Prehistoric Art in Bulgaria' which exhibited here and in other European countries. She was also joint organizer of the exhibition 'Thrace and Troy' which toured Bulgaria and many German cities. She was a member of the expert committee responsible for the concept of the National Museum in Sofia and worked on the concepts for the museums in Targovishte and Dobrich. Her finds are exhibited at museums in Blagoevgrad, Petrich, Varna, Dobrich, Vratsa, Shabla, Durankulak and Serres as well as at the Archaeological Museum and Institute for Morphology of the Bulgarian Academy of Science and at the National Museum in Sofia.

следвания Х. Тодорова успя да установи три дълбоки екологически кризи в праисторията на Югоизточна Европа, които предизвикват съществени колапси в развитието на района.

Трябва да бъде изтъкнат и същественият принос на юбилантката за подготовката на млади праисторически кадри. Тя е чела курсове от лекции в Софийския университет "Св. Климент Охридски", в университета "Св.Св. Кирил и Методий" във Велико Търново, в Новият български университет в София, а в чужбина – в университета в Бон, в Минната академия във Фрайберг (Германия) и в университета "Хачеттепе" в Анкара, както и многобройни лекции в почти всички европейски университети. На разкопките ѝ са участвали и усвоили методите на теренната работа много млади археолози от страната и чужбина. На най-перспективните от тях тя предоставя свои археологически материали за обработка и публикация. Ръководила е редица докторанти, които днес са част от младото поколение български праисторици.

Х. Тодорова е участвала с доклади в многобройни международни конгреси, симпозиуми и конференции по праистория и бе организатор на три международни симпозиума по същата проблематика в България.

Тя е организатор и на първата българска праисторическа изложба на тема "Праисторическото изкуство в България", показана у нас и в Европа, и съорганизатор на изложбата "Тракия и Троя" представена у нас и в редица градове в Германия.

Участвала е като отговорник за праисторията в Експертния съвет, разработил концепцията на Националния музей в София и в разработването на концепцията на археологическите музеи в Търговище и Добрич. Нейни находки са експонирани в музеите в Благоевград, Петрич, Варна, Добрич, Враца, Шабла, Дуранкулак и Серес, както и в Археологическия музей на БАН в София, в музейната сбирка на Института по морфология на БАН и в Националния исторически музей в София.

Научните ѝ трудове са многобройни. Автор е на 18 монографии, сред които се нареждат станалите вече класически про-

Her academic works are numerous. She is the author of 18 monographs, among which are such now standard works as:

The Eneolithic Period in Bulgaria (Oxford 1978); *Die kupferzeitlichen Äxte und Beile in Bulgarien* (PBF IX, 14, München 1981); *Kupferzeitliche Siedlungen in Nordostbulgarien* (MAVA 13, München 1982); *Der prähistorische Schmuck Bulgariens* (PBF XX, 6, Stuttgart 2001, with co-author I. Vajsov); *Каменно-медната епоха в България* (София 1986); *Новокаменната епоха в България* (София 1993, with co-author I. Vajsov); editor and chief author of the series *Durankulak: Дуранкулак, том I, Средновековното селище и некрополи* (София 1989); *Durankulak, Band II, Die prähistorischen Gräberfelder* (Sofia 2001) and *Durankulak, Band III, Die hellenitischen Befunde* (Sofia 2007) (in conjunction with others) etc.

Her work is much cited and is widely referred to the scientific literature on the prehistory around the world. Her invaluable research work throughout the decades and her unfailing publication of the results has made it available to society. Overall, she has made a fundamental contribution to the pre-history of south-eastern Europe and provided the basis for future research on the prehistory in this part of the world.

Christina Angelova
Mark Stefanovich

изведения *The Eneolithic Period in Bulgaria* (Oxford 1978), *Die kupferzeitlichen Äxte und Beile in Bulgarien*. PBF IX, 14 (München 1981), *Kupferzeitliche Siedlungen in Nordostbulgarien*, MAVA 13 (München 1982), *Der prähistorische Schmuck Bulgariens*, PBF XX, 6 (Stuttgart 2001) (Съавтор И. Вайсов), *Каменно-медната епоха в България* (София 1986), *Новокаменната епоха в България*, (София 1993) (Съавтор И. Вайсов). Редактор и основен автор на поредицата *Дуранкулак: Дуранкулак, том I, Средновековното селище и некрополи* (БАН, София 1989), *Durankulak, Band II, Die prähistorischen Gräberfelder* (DAI Berlin, Sofia 2001) и *Durankulak, Band III, Die hellenitischen Befunde* (DAI Berlin, Sofia 2007) (със съавтори) и много други.

Трудовете ѝ са многократно цитирани и биват широко използвани в съвременната праисторическа литература в целия свят.

Високо ценим дългогодишната научно-изследователска дейност на юбилантката както и постоянните ѝ усилия за публикуване на получените резултати, благодарение на което те са достъпни на обществеността. Като цяло те са фундаментален принос към праисторията на Югоизточна Европа и трасят пътя на бъдещите праисторически изследвания в тази част на света.

Христина Ангелова
Марк Стефанович

Кратка биография

Родена е на 25.02.1933 г. в София.

1954 – завършва университета “Ян Амош Коменски” в Братислава, специалности История и Философия.

1964 – защита на кандидатска дисертация в Археологическия институт на Словашката академия на науките в гр. Нитра, Словакия на тема: *Енеолитната керамика от Тракия и Североизточна България*.

1964 – Dr. Phil. на университета “Ян Амош Коменски” в Братислава.

1978 – защита в София на дисертация за Доктор на историческите науки на тема: *Каменно-медната епоха в България*.

От 1967 – научен сътрудник в АИМ–БАН.

От 1978 – старши научен сътрудник II степен в АИМ–БАН.

От 1981 – 2004 – Старши научен сътрудник I степен в АИМ–БАН.

1977–1979 – научен секретар на Центъра по история.

От 1978 – Член-кореспондент на Немския археологически институт в Берлин

1978–1990 – завеждаща Проблемна група по интердисциплинарни изследвания към АИМ.

1989–1993 – заместник-директор на АИМ–БАН.

1982–1994 – член на Научния съвет на АИМ–БАН.

1982–2000 и от 2004 до сега – член на Специализирания съвет по стара история, археология и етнография при ВАК.

1984–1994 – член на Историческата комисията към ВАК.

От 2004 – Член-кореспондент на БАН.

От 2007 г. – Задграничен член на академията “Лайбниц социете” в Берлин.

Автор е на 18 монографии, 150 студии, статии, съобщения и рецензии, публикувани у нас и в чужбина. Трудовете ѝ са многократно рецензирани в най-реномираните специализирани издания у нас и в чужбина и биват постоянно многократно цитирани в чужбина и у нас.

Курсове от лекции в университетите – СУ, НБУ и ВТУ.

Гост-професор в следните университети: 1988 – Бон, Германия; 1990 – Хачеттепе в Анкара, Турция; 1999/2000 – Фрейберг, Германия.

Ръководство на редица докторантури.

Отделни публични лекции в Берлин, Франкфурт, Кьолн, Хайделберг, ХанOVER, Хамбург, Олденбург, Мюнхен, Майнц, Дрезден, Лайпциг, Дармщат, Тюбинген, Хале, Виена, Залцбург, Москва, Саратов, Киев, Одеса, Кишинев, Тбилиси, Братислава, Прага, Бърно, Белград, Скопие, Нови сад, Сараево, Будапеща, Сегед, Букурещ, Яш, Клуж, Истанбул, Анкара, Солун, Атина, Кавала, Комотини и др.

Участие в многобройни международни научни конгреси, симпозиуми и конференции.
Организатор на три международни симпозиума по праистория в България:

1978 – „Pulpudaeve praehistoricus“ – в Пловдив;

1988 – „Pontus praehistoricus“ – в Добрич;

2004 – „Strymon praehistoricus“ – Кюстендил-Благоевград-Серес-Амфиполис.

Участие в международни проекти:

1984–1986 – Участва в българо-немския проект „Садовец“ с Баварската академия на науките.

1993–1998 – Участва в проекта на Макс-Планк институтите в Майнц и Хайделберг за изследване на най-ранната металургия в България.

1984–2007 – ръководител на българския екип в българо-гръцкия проект „Промакхон-Тополница“.

Главен редактор на поредицата „*Durankulak*“ – издание на Немския археологически институт в Берлин.

Член на редколегията на Сборник *Добруджа* от основаването до 2002 г.

Съредактор на поредицата *In the Steps of J.H. Gaul* (Благоевград).

През 2003 г. е обявена за почетен гражданин на град Добрич.

В чест на Х. Тодорва е издаден сборникът *Добруджа* 21, 2003.

Археологически разкопки под ръководството на Хенриета Тодорова:

1967 – Енеолитен некропол в гр. Девня, Варненско (публикувано);

1967–1970 – Селищна могила Голямо Делчево, Варненско (публикувано);

1971–1980 – Неолитно селище Усое, Варненско (предварителни съобщения);

1971–1973 – Селищна могила Овчарово, Търговищко (публикувано);

1973–1974 – Селищна могила Поляница, Търговищко;

1974 – Неолитно селище Шабла, Добричко;

1974–2003 – Дуранкулак, Добричко: Средновековно селище и некропол (*Дуранкулак т. I, София 1989*), елинистически пещерен храм, къснобронзово селище, енеолитна селищна могила на Големия остров, неолитни землянки, неолитни и енеолитни некрополи с над 1200 погребения (*Durankulak Bd. II, Teile 1 und 2, Sofia 2002*);

1975 – Енеолитен некропол Поляница, Търговищко;

1975 – Селищна могила Дуранкулак, Добричко (сондажи);

1975 – Пещерата Оногур, Добричко (сондажи);

1976 – Ранноеолитно селище Поляница-платото, Търговищко (Монохромен неолит);

1978 – Височинно селище „Джугера“, Врачанско;

1979 – Контролни разкопки на Големаново кале при Садовец, Плевенско (публикувано);

1979 – Височинно селище „Галатин“, Врачанско;

1983 – Енеолитно и раннобронзово селище Негованци, Пернишко;

1987 – Пещера с пещерни рисунки при с. Байлово, Софийско;

1988 – Винчанска сграда в Подуене, София, среден енеолит (публикувано);

1983 – 1988 – Къснееолитно селище Тополница, Благоевградско,

1996 – 2005 г. тези разкопки продължават като българо-гръцки проект „Промакхон-Тополница“ като Х. Тодорова е ръководител от българския екип в проекта.

2005–2007 – Консултант на археологическите разкопки в Оходен, Врачанско.

Библиография на публикациите

Съставител: Кети Андреева (Созопол)

I. ДИСЕРТАЦИИ

1964, Dr. Phil.

Кандидатска дисертация на тема: *Vývoj eneolitické keramiky v jižnom a severovýchodnom Bulharsku*. Nitra 1964. Научен ръководител проф. д-р А. Тоčík; рецензенти: проф. д-р В. Soudský (Прага), проф. д-р V. Hájek (Прага).

1977, Д-р. и. н.

Докторска дисертация на тема: *Каменно-медната епоха в България (V хилядолетие пр. н. е.)*. Рецензенти: проф. д-р Н. Я. Мерперт (Москва), проф. д-р В. Велков (София), ст.н.с. П. П. Девтев (Пловдив). София 1977. I част – 227 с. и 29 табл.; II част – 251 с., 33 табл. и 9 карти.

II. МОНОГРАФИИ

1975

1. **Селищната могила при Голямо Делчево.** София 1975, 334 с. 25 т. (Разкопки и проучвания 5)
Съдържание: Х. Тодорова: Археологическо проучване на селищната могила и некропола при Голямо Делчево, Варненско 4–244; С. Иванов, В. Василев: Проучване на животинския костен материал от праисторическата селищна могила при Голямо Делчево 245–302; М. Хопф: Растителни находки от селищната могила при Голямо Делчево 303–324; Х. Квита и Г. Кол: Могилата Голямо Делчево – радиовъглеродни дати и абсолютна хронология 325–331.

Рецензии:

М. Tulok. – *Acta archaeologica* 29/3, 1977, 425–427.

К. Кънчев. – *Археология* 20/3, 1978, 59–61.

1976

2. **Овчарово: Праисторическа селищна могила.** София 1976, 144 с.

Рецензии:

О. Höckmann. – *Germania* 56/2, 1978, 559–562.

G. Lazarovici. – *Acta Musei Napocensis* 16, 1979, 844–846.

V. Dumitrescu. – *SCIV(A)* 1, 1980, 155–157.

1978

3. **The Eneolithic Period in Bulgaria in the Fifth Millenium B.C.** Oxford 1978, 187 p. (BAR Intern. Ser., 49)

1979

4. **Энеолит Болгарии.** София 1979, 116 с., 22 табл.

Рецензия:

Л. Перничева. – *Археология* 1–2, 1981, 110–112.

5. **Праисторическа България.** София 1979, 66 с.

1981

6. **Die kupferzeitliche Äxte und Beile in Bulgarien,** München 1981, 146 p. Präh. Bronzefunde IX/14, (Ed. H. Müller-Karpe).

Рецензии:

В. Jovanović. – *PZ* 59/1, 1984, 100–103.

A. Vulpe. – *Germania* 64/2, 1986, 609–612.

1982

7. **Kupferzeitliche Siedlungen in Nordostbulgarien.** München 1982, 233 p. Mat.Allgem.Vergl. Arch. 13 (Ed. H. Müller-Karpe).

Рецензия:

B. Hänsel. – *PZ* 61/1, 1986, 114–115.

1983

8. **Овчарово.** София 1983 (Разкопки и проучвания 8).

Съдържание: **Х. Тодорова: Археологическо проучване на праисторически обекти в района на с. Овчарово, Търговишко, през 1971–1974 г.** 7–105; В. Василев: Животновъдството и ловът в живота на населението от енеолитното селище при с. Овчарово 67–78; П. Вълев: Палеодемографски анализ 79–86; З. Янушевич: Находки културных растений из позднеэнеолитических слоев Овчарова 106–118; М. Ковачева: Археоманитно изследване на селищната могила Овчарово 119–125.

Рецензии:

А. Бонев. – *Археология* 26/2–3, 1984, 121–124.

Л. Перничева. – *Векове* 5, 1984, 99–101.

М. Istrate. – In: *Cultura și civilizație la Dunarea de Jos*. Călărași 1987, 267–269.

1984

9. **История на Добруджа (Histoire de Dobrudža)** 1. София 1984, 196 с. (отг. ред. А. Фол)

Съдържание: Р. Давидова: Природно-географски условия в Добруджа 9–22; **Х. Тодорова: Добруджа през праисторическата епоха** 23–71; К. Йорданов: Добруджа през I хил. пр. н. е. Гети 72–96 и 101–123; В. Велков: Гръцка колонизация 97–123; Добруджа в периода на римското владичество (I–III в.) 124–155; Добруджа през късната античност (IV–VI в.) 156–173.

Рецензии:

М. Лазаров. – *Сб. Добруджа* 2, 1985, 201–206.

А. Бонев. – *Векове* 6, 1986, 80–85.

1986

10. **Каменно-медната епоха в България: Пето хил. преди новата ера**, София 1986, 280 с.

Рецензии:

М. Аврамова. – *сб. Добруджа* 4, 1987, 133–135.

А. Бонев. – *Векове* 1, 1988, 84–88.

В. Николов. – *БЕт* 4, 1988, 60–63.

И. Иванов. – *ИНМВ* 24, 1988, 188–192.

Е. Pleslová. – *Archeologické rozhledy* 3, Praha 1988, 352.

К. Кънчев. – *ИП* 6, 1989, 94–97.

1989

11. **Дуранкулак I: Ранносредновековни обекти.** София 1989, 311 с. (отг. ред. Х. Тодорова)

Съдържание: **Х. Тодорова: Многослойният археологически обект и методика на проучване** 9–29; **Х. Тодорова: Архитектура на средновековното селище** 29–110; К. Мелемед: Средновековни некрополи 111–148; С. Сахно: Методика на обработка на масовия керамичен материал 149–158; Я. Бояджиев: Желязото в живота на населението от средновековното селище) 181–196; Е. Божилова, Ю. Атанасова: Палеоекологични условия и история на растителността в района на Дуранкулашкото езеро 197–204; Д. Темнискова, К. Дойчева: Диатомеен анализ на езерните утайки от Дуранкулак, 205–212; Й. Панайотов, М. Михов: Кратка характеристика на основните продоволствени и технически култури 213–222; В. Василев: Животновъдство и лов в живота на населението от средновековното селище край Дуранкулак 223–248; Т. Димов: Изделия от кост и рог от средновековното селище край Дуранкулак 247–260; М. Ковачева: Археоманитни изследвания на средновековни пещи от Дуранкулак 261–268; Й. Йорданов, В. Чолаков: Антропологични данни от изследването на костни останки на пограбаните в средновековния некропол до Дуранкулак 269–294; Хр. Ганчев, А. Ангелов: Консервация, реставрация и експониране на средновековното селище край Дуранкулак 295–300. **Х. Тодорова: Заключение** 301–303.

Рецензии:

Х. Димитров. – *сб. Добруджа* 7, 1990, 257–263.

С. Станилов. – *Археология* 34/1, 1992, 57–59.

1993

12. Х. Тодорова, И. Вайсов, **Новокаменната епоха в България. Краят на седмо–шесто хилядолетие преди новата ера**, София 1993, 288 с.

Рецензии:

В. Николов. – *Археология* 37/2, 1995, 45–50.

К. Кънчев. – *Археология* 37/2, 1995, 41–44.

Я. Бояджиев. – *Археология* 37/2, 1995, 44–45.

J. Pavúk. – *PZ* 72/2, 1997, 247–251.

В. Hänsel. – *Germania* 75/1, 1997, 321–323.

Т. Димов. – *Eurasia Antiqua* 1. 1995, 327–329.

2001

13. Н. Todorova, I. Vajsov, **Der kupferzeitliche Schmuck in Bulgarien**, Präh. Bronzefunde XX/6, Stuttgart 2001, 180 p.

Рецензии:

J. Yakar. – *Arhaeologica bulgarica* 7/1, 2003, 97–98.

В. Jovanović. – *Arhaeologica bulgarica* 7/3, 2003, 87–89.

R. Kraus. – *Prähistorische Zeitschrift* 78/1, 2003, 116–118.

2002

14. Durankulak, Bd. II, Teile 1 und 2. **Die prähistorischen Gräberfelder von Dukankulak**, (Ed. Н. Todorova), Deutsches Archäologisches Institut – Berlin, Sofia 2002.

Съдържание на дял I/Teil 1:

Н. Todorova, Vorwort und Einleitung (Увод и Предговор), 6–16. **Н. Todorova, Die geographische Lage der Gräberfelder** (Географското положение на некрополите), 17–26. Т. Dimov, Entdeckung und Erforschung der prähistorischen Gräberfelder von Durankulak (Откриване и изследване на праисторическите некрополи от Дуранкулак), 25–34. **Н. Todorova, Chronologie, horizontale Stratigraphie und Befunde** (Хронология, хоризонтална стратиграфия и обекти), 35–52.

Н. Todorova, Die Archäologische Geschlechtsbestimmung (Археологическото определение на пола на погребаните), 53–60. **Н. Todorova, Ein Paläodemographischer Rekonstruktionsversuch** (Опит за палеодемографска реконструкция), 61–67. J. Bojadžiev, Die absolute Chronologie der neo- und äneolithischen Gräberfelder von Durankulak (Абсолютната хронология на неолитните и енеолитните некрополи от Дуранкулак), 67–70. J. Bojadžiev, Die Grabanlagen der prähistorischen Gräberfelder von Durankulak (Погребалните съоръжения от праисторическите некрополи в Дуранкулак), 71–80. **Н. Todorova, Die Sepulkralkeramik aus den Gräbern von Durankulak** (Погребалната керамика от гробовете в Дуранкулак), 81–116. М. Avramova, Farbspuren, Röteln und andere anorganische Materialien in den Gräbern von Durankulak (Следи от оцветявания, червена охра и други неорганични материали в гробовете от Дуранкулак), 117–120.

М. Avramova, Die Tierreste in den Grabanlagen (Останки от животни в гробовете), 121–126. К. Dimitrov, Die Metallfunde aus den Gräbern von Durankulak (Метални находки в гробовете от Дуранкулак), 127–158. I. Vajsov, Das Grab 982 und die Protobronzezeit in Bulgarien (Гроб 982 и протобронзовата епоха в България), 159–157. **Н. Todorova, Die Mollusken in den Gräberfeldern von Durankulak** (Мидите в некрополите от Дуранкулак), 177–186. **Н. Todorova, Grandeln, Hirschgeweih, Eberhauer aus den Gräberfeldern von Durankulak** (Грандели, еленови рога и глизи от некрополите в Дуранкулак), 187–190. М. Avramova, Der Schmuck aus den Gräbern von Durankulak (Украшенията в гробовете от Дуранкулак), 191–206. К. Dimitrov, Die Artefakte aus Felsstein und ihre Nachahmungen (Артефакти от камък и имитациите им), 207–213. N. Sirakov, Flint artefacts in prehistoric grave-good assemblages from the Durankulak necropolis (Кремъчни артефакти в гробните ансамбли от некропола в Дуранкулак), 213–246. М. Gurova, Mobilier en silex de la nécropole Dourankoulak – analyse fonctionnelle (Изделия от кремък от некропола в Дуранкулак – функционален анализ), 246–256. I. Vajsov, Die Idole aus den Gräberfeldern von Durankulak (Идоли от некрополите в Дуранкулак), 257–266. **Н. Todorova, Die Sozialstruktur im Licht der Auswertungsergebnisse** (Социалната структура в светлината на резултатите от изследването), 267–280. К. Dimitrov, Zu den Jenseitsvorstellungen des prähistorischen Menschen (По въпроса за представите за отвъдното на праисторическия човек), 281–282. G. Schwarz-Mackensen, Leben und Tod – ethnologische Beispiele zu Vorstellungen moderner Naturvölker (Живот и смърт – етноложки примери за представите на съвремен-

ните изостанали народи), 283–292. Т. Dimov, Die Gräberfelder der frühen Hamangia-Kultur in der Dobrudscha und im Varnabereich (*Гробовете на ранната култура Хаманджия в Добруджа и в района на Варна*), 293–296. V. Slavčev, Die Beziehungen zwischen Durankulak, dem Bereich der Prăcucuteni-Tripoli'e Kultur und der Gruppe Bolgrad-Aldeni. (*Връзките на Дуранкулак с ареалите на Прекукутени-Триполие и Болград-Алдени*), 297–308. E. Božilova, S. Tonkov, Paleoeological evidence on the vegetation and human occupation in the coastal area of Durankulak, Nordeastern Bulgaria (*Палеоекологически данни за растителността и присъствието на човека по крайбрежието на Дуранкулак, Североизточна България*), 309–312. N. Spasov, N. Iliev, The animal bones from the prehistotic necropolis near Durankulak (NE Bulgaria) and the lest record of the *Equus hydruntinus Regalia* (*Животинските кости от праисторическите некрополи в Дуранкулак (СИ България) и последният рекорд на вида Equus hydruntinus (дивото магаре)*), 313–324. Y. Yordanov, B. Dimitrova, Results of an anthropological study of human skeletal remains of the prehistoric nekropolis in the vicinity of the village of Durankulak (*Резултати от антропологическото изследване на човешките скелети, открити в праисторическия некропол до село Дуранкулак*), 325–348; Н. Todorova, **Schlusswort** (*Заклучение*), 349–357.

Съдържание на дял 2/Teil 2:

Н. Todorova, **Hinweise zur Benutzung des Katalogs** (*Указания за използването на каталога*), 9–10. Н. Todorova, I. Vajsov, **Allgemeine Angaben zu den Funden und Befunden** (*Общи данни за обектите и находките*), 11–14. J. Bojadžiev, Code zu den Grabanlagen und Grabbefunden der Gräberfelder von Durankulak (*Код на гробните конструкции и погребенията от некрополите в Дуранкулак*), 15–22. I. Vajsov, Rekonstruktion der Totenlage auf Grund des Codes (*Реконструкция въз основа на кода на положението на скелетите*), 23–29. Н. Todorova, T. Dimov, J. Bojadžiev, I. Vajsov, K. Dimitrov, M. Avramova, **Katalog der prähistorischen Gräber von Durankulak** (*Каталог на праисторическите погребения от Дуранкулак*), 31–125. К. Dimitrov, I. Vajsov, Н. Todorova, **Listen und Verzeichnisse** (*Списъци и справочници*), 126–152, К. Dimitrov, Archäometallurgische Datenbank (*Археометалургична банка данни*), 153–163. 1–203 Tableaus.

Рецензии:

B. Hänsel – *Praehistorische Zeitschrift* 79/1, 2004, 125–128.

C. Lichter – *Bayerische Vorgeschichtsblätter* 69, 2004, 144–147.

J. Yakar – *Archaeologia Bulgarica* 8/1, 2004, 102–103.

M. Sojak – *Slovenská archeologia* 52/1, 2004, 205–207.

M. Dobeš – *Archeologické rozhledy* 57, 2005, 418–422.

D.W. Bailey, D. Hofman – *Antiquity* 79/303, March 2005, 220–222.

2003

15. Н. Todorova, **The Bulgarian Praehistory**. –In: Recent reserch in the Praehistory of the Balkans (Ed. D. Grammenos), Publications of the Archaeological Institute of Northern Greece 3, Thessaloniki 2003, 257–328.

2007 (под печат)

16. Durankulak, Bd. III, **Die hellenistischen Befunde**. (Ed. Н. Todorova). Deutsches Archäologisches Institut, Berlin, Sofia 2007 (Im Druck). (*Дуранкулак, том III, Елинистическите обекти*. (Гл. редактор Х. Тодорова). Немски археологически институт в Берлин)

Съдържание:

I. **Vorwort des Herausgebers**. (*Предговор на главния редактор*). (Henrieta Todorova). II. I. Vajsov, Die archäologische Lokalität Durankulak – Forschungsergebnisse 1974–2005. Mit Literaturverzeichniss. (*И. Вайсов, Археологическия обект Дуранкулак – резултати от проучванията 1974–2005. С библиография*). III. Н. Kyrieleis, Johannes Burow†. (*Х. Кирилайс, Йоханес Буров†*). IV. J. Burow†, Vorwort. (*Й. Буров†, Предговор в резюме*). V. J. Burow†, Н. Todorova, **Einleitung**. (*Й. Буров†, Х. Тодорова, Уводни думи*).

Kapitel 1. Н. Todorova, Die geographische Lage, Klima, Seespiegelschwankungen im 3. Jh.v. Chr. (*Х. Тодорова, Географско положение, климат и евстатиката на Черно море през 3. век пр. Хр.*). **Kapitel 2. I. Vajsov, G. Mavrov, Н. Todorova, Das Höhlenheiligtum der Götttheit Kybele.** (*И. Вайсов, Г. Мавров, Х. Тодорова, Пещерният храм на богинята Кибела*). **Kapitel 3. J. Burow†, Н. Todorova, Die Befunde aus der Umgebung des Höhlenheiligtums.** (*Й. Буров†, Х. Тодорова, Археологическите комплекси от района около пещерния храм*). **Kapitel 4. Ch. Tzochet, Die**

hellenistische Keramik aus der Großen Insel. (Ч. Цочев, Елинистическата керамика от Големия остров.). Kapitel 5. J. Burow†, Das Opfergrubenareal. (Й. Буrow†, Района на жертвените ями). **Kapitel 6. H. Todorova, Ein Rekonstruktionversuch zum Verlaufs der Opferpraktiken und einige historische Aspekte.** (Х. Тодорова, Опит за реконструкция на жертвоприношенията и някои исторически аспекти). **Kapitel 7. J. Burow†, H. Todorova, T. Dimov, D. Jordanova, Die Amphorenstempel aus Durankulak.** (Adenda Ch. Tzochew). (Й. Буrow†, Х. Тодорова, Т. Димов, Д. Йорданова, Амфорните печати от Дуранкулак. Аденда Ч. Цочев). Kapitel 8. J. Burow†, Die hellenistische Keramik aus den Opfergrubenbereich. (Й. Буrow†, Елинистическата керамика от района на жертвените ями). Kapitel 9. J. Burow†, Das weitere hellenistische Fundgut. (Й. Буrow, Дребните елинистически находки.). **Kapitel 10. J. Burow†, H. Todorova, Die Knochen aus den Opfergruben und Opferplätzen.** (Й. Буrow†, Х. Тодорова, Костите от жертвените ями и жертвените площадки). Kapitel 11. Katalog der Opfergruben und Opferplätze mit Plan. Liste der Gruben. (Каталог на жертвените ями и жертвените площадки). Kapitel 12. T. Dimov, Hellenistic and Late Antique Graves from the West Bank of Lake Durankulak. (Т. Димов, Елинистически и късноантичен некропол на западния бряг на Дуранкулашкото езеро). Kapitel 13. M. Oppermann. Der Kybelekult in West- und Nordpontikum. (М. Оперман, Култът на Кибела в западния и северния Понтийски район). Kapitel 14. N. Alexandru, R. Constantin, La ville de Callatis et le territoire rural à l'époque grecque. (Н. Александру, Р. Константин. Гръцката колония Калатис и нейният ритуален ареал през предримската епоха). Kapitel 15. O. Höckmann, Die Seefahrt im Pontos Euxinos in hellenistischer Zeit. (mit Abb.) (О. Хьокман, Корабоплаването в Понтус Евксинос през елинистическата епоха). Kapitel 16. N. Ogneva-Rumenova. On Stratigraphy of the Middle Miocene Deposits in the Island of the Durankulak Lake, North-eastern Bulgaria (mit 1 Abb.). (Н. Огненова-Руменова, Стратиграфията на средномiocенските отложения на Големия остров в Дуранкулашкото езеро, Североизточна България). Kapitel 17. E. Božilova, Tz. Popova, S. Tonkov, Palynological and Paleoethnobotanical Data for the Hellenistic Period in the Area of Durankulak and along the Bulgarian Black Sea Coast. (Е. Божилова, Ц. Попова, С. Тонков, Поленови и палеоетноботанически данни от елинистическия период от района на Дуранкулак и от българското черноморско крайбрежие)

Под печат/Sou print

17. H. Todorova, Durankulak-Territorium sacrum of Kybela in the chora of Kalatis. –In: BAR (in press)

18. Х. Тодорова, Праистория на Добруджа. –В: История на Добруджа I, второ преработено издание (под печат)

III. СТУДИИ, СТАТИИ И СЪОБЩЕНИЯ

1963

Позитивният орнамент върху съдовете от Кирил-Методиево. МПК 4, 1963, 8–15.

1966

Stand der Jungsteinzeitforschung in Bulgarien. SLA 14/1, 1966, 15–48.

Документи за положението и първите борби на печатарските работници в България. Профсъюзни летописи 5, 1966, 329–343.

1967

Keramika typu Varna v severovýchodnom Bulharsku. Archeologické rozhledy 13, [Praha] 1967, 329–351; 381–382.

1968

Римско-германският централен музей в град Майнц. МПК 2 1968, 55–57.

Die Vorgeschichtlichen Funde von Sadovec (Nordbulgarien). Jahrb. RGZM 15, 1968, 15–63.

1969

Международен симпозиум за етногенезиса на балканските народи в гр. Пловдив. Археология 11/3, 1969, 74–78.

Diskussionbeitrag zur Frage der chronologischen Stellung der Grafitkeramik in Dikili Tash, Nordgriechenland. Študijné Zvesti 17, (Bratislava) 1969, 345.

Über einige Fragen der Chronologie der Gumelnița Kultur. Študijné Zvesti 171, (Bratislava) 1969, 481–495.

1970

- Международен симпозиум върху проблемите на произхода и хронологията на културата Баден. *Археология* 12/2, 1970, 87–88.
- Смъртта – свидетел на живота. *НТМ* 6, 1970, 8–13.
- Pouzivanie perfokartotiek v archeologii a muzejnictve. *Museum* 3, (Bratislava) 1970, 161–164.

1971

- Археологическият музей в Констанца, СР Румъния. *МПК* 2, 1971, 44–46.
- Изграждане на перфокартотека по праистория. *МПК* 1, 1971, 36–42.
- Късноенеолитния некропол край град Девня. (Spätäneolithisches Gräberfeld bei der Stadt Devnja). *ИНМВ* 7 (22), 1971, 3–40.
- Някои проблеми на най-ранното земеделие в България в светлината на археологическите материали. *Архив на селскостоп. музей* 1, 1971, 44–53.
- Опит за приложение на съвременната изчислителна техника в археологията. *Археология* 13/3, 1971, 63–69.
- Псевдофирнисова керамика от енеолитното наколно селище край с. Езерово, Варненски окръг. *Археология* 13/2, 1971, 66–75. (Съавтор В. Начева)
- Typological Processing of the Finds from the Tell Goljamo Deltschevo. –In: *Mathematics in the Archaeological and Historical Sciences: Progressing of the Anglo-Romanian Conference, Mamaia 1970*, Edinburgh 1971, 460–469.

1972

- Колективна находка от идол и съд от Балчик. *ИИИ* 33, 1972, 39–45.
- Лекция на д-р Йозеф Владар върху проблемите на бронзовата епоха в Европа. *Археология* 14/3, 1972, 80.
- Най-ранното портретно скулптурно изображение от Югоизточна Европа. *Изкуство* 6, 1972, 32–33.
- Нови данни за мирогледа на човека при новокаменната епоха. (Nouvelles données concernant la vision du monde de l'homme de l'âge de Pierre). *Философска мисъл* 11, 1972, 60–69.
- Раннохалщатски селища по поречието на р. Камчия. (Sites des débuts de l'époque de Hallstalt le long du bassin de la rivière Kamchia). *Археология* 14/2, 1972, 17–23.
- Über einige Probleme der Süd-Osteuropäischen Früheisenzeit. *Thracia* 1, 1972, 67–77.

1973

- Енеолитната култова сцена от Овчарово. *МПК* 13/4, 1973, 5–8.
- Идолната пластика в България в светлината на новите открития. *ИБИД* 29, 1973, 5–20.
- Новая культура среднего неолита в Северовосточной Болгарии. *СА* 4, 1973, 16–31.
- Ново находище от прехода между неолита и енеолита в Североизточна България. (Un nouveau site de la Période de transition du Néolithique a l'Énéolithique en Bulgarie de Nord-est). *Археология* 15/1, 1973, 59–64.
- Най-ранни данни за употребата на метали в България. –In: *Първи симпозиум по история на минното дело в Югоизточна Европа, Варна 1: Сборник доклади*, Варна 1973, 5–13.
- Орното земеделие – основа на енеолитната революция. *Архив на селскостопанския музей* 2, 1973, 17–27.
- Уникална находка на идол от каменно-медната епоха от Поляница, Търговищко. *Векове* 6, 1973, 72–74.
- Идоли от глина. *НТМ* 6, 1973, 37–41
- Zur Frage des Übergangs vom Äneolithikum zur Bronzezeit in Bulgarien. –In: *Symposium über die Entstehung und Chronologie der Badener Kultur, Nitra 1969*, Bratislava 1973, 453–464. (*Študijné Zvesti* 19, 1973)
- Die frühesten Fortifikationsysteme in Bulgarien. *ZfA* 7/2, 1973, 229–238.
- La civilisation Tzonevo – le plus ancien complexe néolithique au Nord-Est de la péninsule Balkanique. –In: *Actes du VIIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistorique* 2, Beograd 1973, 226–235.

1974

- Зарята на металургията: по археологически данни. *НТМ* 8, 1974, 23–26.
- Идолната пластика в България в светлината на новите открития. *ИБИД* 29, 1974, 5–20.
- Металообработването в българските земи през каменно-медната епоха. *Векове* 2–3, 1974, 19–29.

Тридесет години праисторически проучвания в България. *Векове* 4, 1974, 84–94.
 Kultszene und Hausmodell aus Ovčarovo, Bez. Târgoviște. *Thracia* 3, [Sofia] 1974, 39–46.
 Новые данные об духовной культуре населения Болгарии в эпоху энеолита. *Медико-биологична информация* 2, София (Фармахим) 1974, 40–42.

1975

Актуални проблеми на българската праистория. *ИПр* 1, 1975, 31–48.
 Изложбата “Праисторическото изкуство в България”. *Векове* 4, 1975, 92–94.
 От първите жилища до най-ранните урбанистични планове. *Архитектура* 5, 1975, 33–35.
 Die äneolithische Phahlbausiedlung bei Ezerovo im Varnasee. *Germania* 53/2, 1975, 30–46, (Съавтор Г. Тончева).

1976

Геодезическата документация при археологическо проучване на селищни могили. *Геодезия, картография, земеустройство* 1, 1976, 16–19. (Съавтор П. Вълев).
 Енеолитната архитектура в България. *ИБИД* 30, 1976, 7–10.
 Международен симпозиум “Варненският некропол и проблемите на халколита” (Варна, 19–23 април 1976). *Векове* 5, 1976, 94–95.
 Най-ранните писмени знаци от българските земи. *НТМ* 5, 1976, 56–59.
 Приложение на геодезията в праисторията. –В: *Доклади на Националната научно-техническа конференция “Геодезията и фотограметрията в археологията”* (Шумен, 13–14 май 1976). Шумен 1976, 31–37.
 Разкопки на некропола към селищната могила Поляница, Търговишки окръг. *АОР за 1975 г. XXI Национална конференция по археология*. Смолян 1976, 18.
 Разкопки на неолитното селище “Усоето” при с. Аспарухово, Варненско. *АОР за 1975 г. XXI Национална конференция по археология*. Смолян 1976, 17. (Съавтор Д. Златарски)
 Разкопки на обект “Поляница-платото”. *АОР за 1975 г.: XXI Национална конференция по археология*. Смолян 1976, 19.
 Устройство на енеолитните поселения в Североизточна България. *МПК* 2, 1976, 12–18.
 Actual Problems of Bulgarian Prehistory. *БЕЗ* 19/4, 1976, 23–41.
 Die äneolithische Siedlung und Wohnung in Nordostbulgarien. *Novi Sad Symposium 1974, Istraživanja* 5, [Novi Sad] 1976, 155–160.
 Das Neolithikum Nordostbulgariens. –In: *IX Congres International de UISPP. Résumés des Communications*, Nice 1976, 355–356.

1977

Энеолитический металл из Голямо Делчево (Болгария). *СА* 1, 1977, 15–26. (Съавтори Н.В. Рындина и Е.Н. Черных)
 Енеолитната архитектура в България. *ИБИД* 30, 1977, 5–21.
 Златно хилядолетие. *НТ* 6, 1977, 18–23.
 За по-убедителна историчност в археологическите експозиции. *МПК* 4, 1977, 55–58.
 Разкопки на ранносредновековното селище върху селищната могила на Големия остров при с. Дуранкулак, Толбухински окръг. (Съавтори К. Ботов, М. Аврамова). *АОР за 1976 г. XXII Национална конференция по археология в Русе*. София 1977, 105–106.
 Die Pevec Kultur in Nordbulgarien, –In: *International Symposium über die Frühbronzezeit im Karpatenbecken und in den Nachbargebieten*, Budapest – Vélém 1977, 22–30.

1978

Антропоморфната идолна пластика от неолитното селище Усое I. (La plastique d'idole anthropomorphe du site néolithique Usoe I). *Археология* 20/1, 1978, 1–7. (Съавтор Д. Златарски)
 Интердисциплинарни изследвания в българската археология. *ИИ* 1, 1978, 1–11.
 Единният център за история през 1977 г. *ИПр* 2, 1978, 121–124.
 Проучвания на неолита и енеолита в Лонгоза (началото на VI– края на V хилядолетие пр.н.е.). *Untersuchungen des Neolithikums und Äneolithikums der Landschaft Longoz (Anfang des 6. – Ende des 5. Jährt. v. u. Z.)*. *ИНМВ* 14 (29), 1978, 1–10.
 Социално-икономическите отношения в България в края на каменно-медната епоха. *ИПр* 2, 1978, 44–50.
 Разкопки на Големия остров при с. Дуранкулак, Толбухински окръг. *АОР за 1977 г., XXIII Национална конференция по археология във Видин*, София 1978, 28–29.

Die Nekropole bei Varna und die sozialökonomischen Probleme am Ende des Äneolithikums Bulgariens. *ZfA* 12/1, 1978, 87–97.

Das Spätäneolithikum an der westlichen Schwarzmeerküste. *StP* 1–2, 1978, 135–145.

1979

България и Югоизточна Европа през неолита и енеолита (края на VII–V хил. пр. н. е.). –В: *България в света от древността до наши дни* 1, София 1979, 69–77.

Върхове в праисторическото развитие на българските земи. *Векове* 8/5, 1979, 5–14.

Разкопки на Големия остров край с. Дуранкулак, Толбухински окръг. *АОР за 1978 г., XXIV Национална конференция по археология*, София 1979, 28–29.

Единният център за история през 1978 г. *ИПр* 2, 1979, 133–137.

Разкопки в местността “Джугера” край с. Ребърково, Врачански окръг. *АОР за 1978 г., XXIV Национална конференция по археология*, София 1979, 32–33.

III Филипополски седмици на тракийската история и култура, Пловдив 14–18 окт. 1978. *ИПр* 1, 1979, 150–153. (Съавтор П. Делев)

Das Neolithikum Bulgariens und seine Beziehungen zur Anatolien. (Referat auf dem III. Balkanologischen Kongress in Ankara, 1979). –In: *Resumées des communications et des co-rapports du Troisième congrès Balkanologique*, Ankara 1979, 20–21

1980

X международен симпозиум по енеолита и бронзовата епоха на Европа. *Археология* 22/4, 1980, 73–74.

Класификация и числовой код пластики неолита, енеолита и ранней бронзовой эпохи Болгарии. *StP* 3, 1980, 43–64.

В онези далечни, далечни времена... *Родопи* 1, 1980, 13–15. (Ранни следи от обитаването на човека в Родопите)

Разкопки на обект Големаново кале край с. Садовец, Плевенски окръг. *АОР за 1979 г., XXV Национална конференция по археология в Хасково*, София 1980, 37–38.

Разкопки на обект “Чуката” край с. Галатин, Врачански окръг. *АОР за 1979 г., XXV Национална конференция по археология в Хасково*, София 1980, 37.

Структура на интердисциплинарните изследвания, прилагани в българската археология. *ИИ* 5–6, 1980, 7–10. (Съавтор П. Вълев)

Die frühmittelalterliche Siedlung auf der Grossen Insel bei Durankulak. *Das Altertum* 26/4, [Berlin] 1980, 234–236.

1981

Археологически разкопки на Големия остров край с. Дуранкулак, Толбухински окръг. *АОР за 1980 г. XXVI Национална конференция в Преслав*, София 1981, 39–40.

Археологическо проучване на праисторическия некропол при с. Дуранкулак, Толбухински окръг. *АОР за 1980 г., XXVI Национална конференция по археология в Преслав*, София 1981, 17–18. (Съавтори И. Вайсов и Т. Димов)

Върхови постижения на праисторическото изкуство от българските земи. *Изкуство* 9–10, 1981, 36–42.

Das Neolithikum in Nordostbulgarien. –In: *Ausstellungskatalog “Jungsteinzeit in Bulgarien”. Wolfenbüttel – Oldenburg – Hannover 1981–1982*, Wunsdorf 1981, 22–24.

Das Äneolithikum in Bulgarien. –In: *Ausstellungskatalog “Jungsteinzeit in Bulgarien”. Wolfenbüttel – Oldenburg – Hannover 1981–1982*, Wunsdorf 1981, 25–28.

Katalogteil (Съавтори М. Чоходжиев и И. Вайсов. –In: *Ausstellungskatalog “Jungsteinzeit in Bulgarien”. Wolfenbüttel – Oldenburg – Hannover 1981–1982*, Wunsdorf 1981, 29–185.

Ранносредновековно селище от Големия остров при с. Дуранкулак, Толбухински окръг. (Localité du Haut Moyen Age de la grande île près du village Durankulak, dép. de Tolbuhin). –В: *Плиска – Преслав. 2: Прабългарската култура: Материали от българо-съветската среща, Шумен, 1976*, София 1981, 202–205. (Съавтор К. Ботов)

Das Chronologiesystem von Karanovo im Lichte der neuen Forschungsergebnisse in Bulgarien. *SlA* 29/1, 1981, 203–216.

1982

Към въпроса за ранната металургия в Троя и Тракия. –В: *Троя и Тракия: Каталог на изложба*, София 1982, 65–67.

- Zur Frage der frühen Metallurgie in Troja und Thrakien. –In: *Troja und Thrakien: Katalog zur Ausstellung*, Berlin 1982, 66–68..
- Някои актуални проблеми на статистическата обработка на керамиката от археологическите обекти. – *ИИ* 9, 1982, 11–16.
- Някои особености в развитието на архитектурата на прабългарското селище на Големия остров край Дуранкулак. –В: *Международен конгрес по българистика* 1, София 1981. Доклади. 2:1– Симпозиум “Славяни и прабългари”, София 1982, 316–329.
- Проучвания на къснонеолитното и ранноенеолитното селище при с. Тополница, Благоевградски окръг. – *АОР за 1981 г., XXVII Национална конференция по археология*, Михайловград 1982, 13.
- Разкопки на обект Дуранкулак (некрополите). *АОР за 1981 г., XXVII Национална конференция по археология в Михайловград*, Михайловград 1982, 10–12. (Съавтор Т. Димов)
- Das Neolithikum in Nordostbulgarien. –In: *Ausstellungskatalog “Bauern und Handwerker. Bulgarien im 6. und 5. Jahrtausend”*. Bonn 1982, Wunsdorf 1982, 22–24.
- Das Äneolithikum in Bulgarien. –In: *Ausstellungskatalog “Bauern und Handwerker. Bulgarien im 6. und 5. Jahrtausend”*. Bonn 1982, Wunsdorf, 1982, 25–28.
- Katalogteil (Съавтори М. Чоходжиев и И. Вайсов). –In: *Ausstellungskatalog “Bauern und Handwerker. Bulgarien im 6. und 5. Jahrtausend”*. Bonn 1982, Wunsdorf 1982, 29–211.
- Zur Chronologie der bulgarischen Urgeschichte. –In: *Atti del X Simposio Internazionale sulla fine del Neolitico e gli inizi dell’ Eta del Bronzo in Europa*, Verona 1982, 45–52.
- Zur Frage von Kontinuität und Diskontinuität in der Entwicklung des Neolithikums, Äneolithikums und der Frühen Bronzezeit auf der Balkanhalbinsel. *Pulpudeva* 3, *Supplementum, Thracia Praehistorica*, Sofia 1982, 5–9.
- Zur spätbronzezeitliche Siedlung auf der “Großen Insel” bei Durankulak (Bulgarien). –In: *Beiträge zum bronzezeitlichen Burgenbau in Mitteleuropa: Kulturgeschichtliche und sozialökonomische Grundlagen*, Dresden – Nitra 1982, Berlin 1982, 417–425.
- Die zweite Arbeitsteilung im Äneolithikum Bulgariens. –In: *Produktivkräfte und Gesellschaftsformationen in vorkapitalistischer Zeit*, Berlin 1982, 93–98. (*Veröffentlichungen des Zentralinst. für Alte Geschichte und Archäologie* 12).

1983

- Разкопки на обект Тополница, Благоевградски окръг. *АОР за 1982 г., XXVIII Национална конференция по археология*, Плевен 1983, 11–13.
- Разкопки на праисторическия некропол при Дуранкулак, Толбухински окръг. *АОР за 1982 г., XXVIII Нац. конференция по археология*, Плевен 1983, 14–15. (Съавтор Т. Димов)
- Най-древната акумулационна печка от нашите земи. *НТ* 10, 1983, 62–63.
- Das Äneolithikum Bulgariens. –In: *Keramik und Gold: Bulgarische Jungsteinzeit im 6. und 5. Jahrtausend: Katalog zur Ausstellung in Frankfurt a. M.* 1983, Wunsdorf 1983, 25–28.
- Ausgrabungen in Durankulak, Bezirk Tolbuchin, in der Periode 1975–1981. *Nachrichten aus Niedersachsens Urgeschichte* 52, Hannover 1983, 77–89.
- Das Neolithikum in Nordostbulgarien. –In: *Keramik und Gold: Bulgarische Jungsteinzeit im 6. und 5. Jahrtausend: Katalog zur Ausstellung in Frankfurt a. M.* 1983, Wunsdorf 1983, 22–24.
- Katalogteil (Съавтори М. Чоходжиев и И. Вайсов). –In: *Ausstellungskatalog “Keramik und Gold: Bulgarische Jungsteinzeit im 6. und 5. Jahrtausend” Frankfurt am Main* 1983, Wunsdorf 1983, 29–211.

1984

- Праисторическият некропол край село Дуранкулак, Толбухински окръг. *Добруджа* 1, 1984, 74–88. (Съавтори Т. Димов и Я. Бояджиев)
- Разкопки на енеолитния некропол в Дуранкулак. *АОР за 1983 г.: XXIX Национална конференция по археология в Смолян*, Смолян 1984, 18.
- Разкопки на неолитното селище при с. Тополница, Благоевградско. *АОР за 1983 г.: XXIX Национална конференция по археология*, Смолян 1984, 19–20.
- Разкопки в с. Негованци, Пернишки окръг. *АОР за 1983 г.: XXIX Национална конференция по археология*, Смолян 1984, 32.
- Der Übergang von Äneolithikum zur Bronzezeit in Bulgarien. Die Ethnogenese der Thraker. –In: *Dritter Internationaler Thrakologischer Kongress 2.– 6. Juni 1980, Wien* 1, Sofia 1984, 117–120.

1985

- Гетика през праисторическата епоха. (Getica during the Prehistoric Age). –В: *Североизточна България – древност и съвремие: Първи национален симпозиум*, София 1985, 12–20.
- Културата Варна в Добруджа. Етнокултурно съдържание, генезис и историческо място. *Добруджа* 2, 1985, 42–47, 5 табл.
- Михаил Чохаджиев (1948–1985). *Археология* 27/2, 1985, 57–58.
- Разкопки на обект “Кременица” при с. Тополница, Благоевградски окръг. – *АОР за 1984 г.: XXX Национална конференция по археология*, Сливен 1985. (Съавтор Я. Бояджиев).
- Разкопки на праисторическия некропол при Дуранкулак. *АОР за 1984 г.: XXX Национална конференция по археология*, Сливен 1985, 42–43. (Съавтор Т. Димов)
- Селище от късната бронзова епоха на Големия остров при Дуранкулак, Толбухински окръг. (A Settlement of the Late Bronze Age on the Big Island Near Durankulak Village, Tolbuhin District). –В: *Североизточна България – древност и съвремие: Първи национален симпозиум*, София 1985, 21–26. (Съавтор Т. Димов)
- Праисторически некропол край с. Дуранкулак, Толбухински окръг. *Добруджа* 2, 1985, 3–12. (Съавтори Т. Димов и Я. Бояджиев)

1986

- Компютризация на археологията. *ИИ* 14А, 1986, 7–10.
- Най-ранните укрепителни системи в България. *ВИСб*. 31 1986, 72–86. (Съавтор И. Вайсов)
- Проучвания на неолитното селище “Кременица” край с. Тополница, Благоевградски окръг. *АОР за 1985 г., XXXI Национална конференция по археология*, Велико Търново 1986, 19–20. (Съавтор Я. Бояджиев)
- Разкопки на праисторическия некропол край с. Дуранкулак, Толбухински окръг. *АОР за 1985 г.: XXXI Национална конференция по археология*, Велико Търново 1986, 25–26. (Съавтор Т. Димов)
- Die Varna-Kultur an der westlichen Schwarzmeerküste. –In: *Internationales Symposium über die Lendyel-Kultur, Nové Vozokany 1984*, Nitra–Wien 1986, 281–288. –In: B. Novotný, *Enzyklopedia archeologie, Bratislava 1986*, статиите: Aibunar 29, Azmaška mogila 76, Čavdar-Kremikovci 169, Durankulak 210, Galiče 257, Gradešnica 281, Goljamo Delčevo 275, Karanovo 397, Kodžademen-Gumelnița-Karanovo VI 427, Marička kultura 523, Nova Zagora 621, Ovčarovo 651, Poljanica 710, Savska kultura 778, Usoe 937.

1987

- Энеолитические культуры Болгарии и их северо-восточные связи. –В: *Сборник “Кавказ в системе палеометаллических культур Эвразии”*, Тбилиси 1987, 168–183.
- Разкопки на Големия остров при с. Дуранкулак, Толбухински окръг. *АОР за 1986 г., XXXII Национална конференция по археология*, Разград 1987, 51–53.
- Разкопки на неолитното селище “Кременица” край с. Тополница. *АОР за 1986 г., XXXII Национална конференция по археология*, Разград 1987, 35–37. (Съавтор Я. Бояджиев)
- Разкопки на праисторическото селище в м. Джугера, с.Ребърково, Врачански окръг. *АОР за 1986 г., XXXII Национална конференция по археология*, Разград 1987, 55. (Съавтор П. Георгиева)

1988

- Международен конгрес “Медната епоха в България”. *Археология* 30/3, 1988, 57–58.
- Проучвания на праисторическия некропол в Дуранкулак през 1985 г. –In: *Acta Terra Antiqua Balcanica* 3, Sofia 1988, 14–19. (ГСУ ИФ 78/3, 1988)
- Разкопки на пещера 2961 при с. Байлово, Софийско. *АОР за 1987 г., XXXIII Национална конференция по археология*, Благоевград 1988, 36. (Съавтор И. Вайсов).
- Селищна могила “Големия остров” в Дуранкулашкото езеро и принадлежащия ѝ некропол. *АОР за 1987 г., XXXIII Национална конференция по археология*, Благоевград 1988, 34–35. (Съавтор Т. Димов).
- Северовосток Балканского полуострова и Кавказ в эпоху неолита и энеолита. –В: *Материалы симпозиума в Сагареджо (Грузия)*, Тбилиси 1988.
- L'Eneolitico in Bulgaria. –In: *L'Eta del rame in Europa: Congresso Intern., Viareggio 15–18 ottobre 1987*. Firenze, Firenze 1988, 63–73 (*Rassegna di Archeologia* 7).

1989

- Международен симпозиум на тема “Ролята на Черно море в праисторията на Европа” (Тол-

- бухин 20–26 май 1988). *Археология* 31/1, 1989, 61–62.
- Ausgrabungen in Durankulak 1974–1987. –In: *Neolithic of Southeastern Europe and Its Near Eastern Connections*, Budapest 1989, 291–309. (*Varia Archaeologica*, II), (Coautot T. Dimov).
- Das balkanische Neolithikum als historische Epoche. –In: *Sixième CIESEE, Sofia 1989. Histoire 1*, Sofia 1989, 8–9.
- Les débuts de l'urbanisme. *Dossiers histoire et archéologie* 137, 1989, (avril), 56–63.
- Das Frühneolithikum Nordostbulgariens im Kontext des Ostbalkanischen Neolithikums. –In: *Tell Karanovo und das Balkan Neolithikum: Gesammelte Beitr. z. Internat. Kolloquium, Salzburg 1988*, Salzburg 1989, 9–25.
- Ein Korrelationsversuch zwischen Klimaänderungen und prähistorischen Angaben. –In: *Das Äneolithikum und die früheste Bronzezeit (¹⁴C 3000–2000 BC) in Mitteleuropa: kulturelle und chronologische Beziehungen: Acta des XIV Internat. Symp. Prag–Liblice, 20.–24.10.1986*, Praha 1989, 25–28. (*Praehistorica* 15)
- La transition de l'énéolithique à l'âge de bronze en Bulgarie. –In: *Archaeometry, Proceeding of the 25th International Symposium*. Ed. Y. Maniatis, Amsterdam–Oxford–New York–Tokyo 1989, 697–703.
- Разкопки на праисторическа сграда в квартал Подуене в София. *АОР за 1988 г., XXXIV Национална конференция по археология, Кърджали* 1989, 16–17.
- Праисторически некропол на брега на Дуранкулашкото езеро. *АОР за 1988 г., XXXIV Национална конференция по археология, Кърджали* 1989, 14–15.

1990

- Праисторически културни блокове и етнокултурни комплекси на Балканския полуостров. (Prehistoric Culture Blocks and Ethnocultural Complexes in the Balkan Peninsula). *Българска етнография* 5, 1990, 3–15.
- Das Frühneolithikum Nordostbulgariens im Kontext des ostbalkanischen Neolithikums. –In: *Die ersten Bauern 2*, Zürich 1990, 71–75. (*Schweizerisches Landesmuseum*)
- Ein mittelläneolithisches Haus aus Poduene (Sofia) aus der Vinča D2 Zeit. –In: *Vinča and its World. The Danubian Region from 6000 to 3000 BC. International Symposium. Belgrad–Smederevska Palanka, October 1988*. Edits. B. Srejović, N. Tasić, Beograd 1990, 155–165.
- Die social-ökonomische Struktur der Varna-Kultur an der westlichen Schwarzmeerküste. *Godišnjak Akad. Nauka i Umetnosti Bosne i Hercegovine* 26, [Sarajevo] 1990, 233–238.

1991

- Разкопки в Дуранкулак през 1990. *АОР за 1990 г., XXXVI Национална конференция по археология, Ловеч* 1991, 29–31.
- Die Kupferzeit Bulgariens. –In: *Die Kupferzeit als historische Epoche*. Ed. J. Lihardus, Bonn 1991. (*Saarbrücker Beiträge zur Alterkunde* 55)
- Kulturböcke und Kulturkomplexe im Neolithikum und in der Kupferzeit auf der Balkanhalbinsel. –In: *I Symposium Ilyro–Trace: Tribus paléobalkaniques entre la Mère Adriatique et la Mère Noire de l'Énéolithique jusqu'à l'époque hellénistique*, Sarajevo–Beograd 1991, 153–162.
- Северовосток Балканского полуострова и Кавказ в эпоху неолита и энеолита. (Der Nordosten der Balkanhalbinsel und Kaukasien in der Epoche des Neoliths und der Kupferzeit). –In: *Кавказ в системе палеометаллических культур Евразии. Симпозиум Телави – Сигнахи 1986*, Тбилиси 1991, 10–18.

1992

- Към проблема за т. нар. “символични погребения” от енеолитния некропол Варна I. *Сб. Добруджа* 9, 1992, 71–84.
- Селищна могила край “Големя остров” в Дуранкулашкото езеро. *АОР за 1991 г., XXXVI Национална конференция по археология, София* 1992, 13–18. (Съавтор Т. Димов)
- Bericht über die Kontrollgrabung von 1979 auf Golemanovo Kale und Neuaswertung des prähistorischen Fundgutes. –In: *Uenze, S. Die spätantike Befestigungen von Sadovec*, München 1992, 361–382.
- Die westliche Schwarzmeerküste in der Urgeschichte (Stand der Forschung 1988). *StP* 11–12, 1992, 5–9.
- Zur Chronologie der bulgarischen Urgeschichte. –In: *Il passaggio dal neolitico all'età del bronzo nell'Europa centrale e nella regione alpina*, Verona 1992, 45–52.
- Zur Frage der s.g. “Symbolischen Gräber” des kupferzeitlichen Gräberfeldes Varna I. –In: *Hommage à Nikola Tasić à l'occasion de ses soixante ans*, Beograd 1992 (*Balkanica* 23), 255–270.

1993

- Варненско езеро. –В: *Кратка енциклопедия “Тракийска древност”*, София 1993, 58.
- Дуранкулак. –В: *Кратка енциклопедия “Тракийска древност”*, София 1993, 91.
- Der ethnokulturelle Inhalt des Übergangs vom Äneolithikum zur Frühbronzezeit Bulgariens. *Pulpudeva* 6, Sofia 1995, 165–177. (Съавтор П. Георгиева)
- Die Protobronzezeit auf der Balkanhalbinsel. –In: *Anatolia and the Balkans*, Leiden, 1993, 307–318. (*Anatolica* 19)
- Les Balkans orientaux. –In : Editor J. Kozłowski, *Atlas du Neolithique Européen* 1, Liège, 61–111. (Съавтори Я. Бояджиев и Т. Димов).
- Klima und Strandverschiebungen im Postglazial Bulgariens. –In: *The fourth Millennium B.C. Proceedings of the International Symposium, Nessebar, 28–30 August*, (Ed. P. Georgieva), Sofia 1993, 77–81.

1994

- Най-ранните търговски контакти на Северозападното Причерноморие. *Добруджа* 10 [за 1993], 1994, 10–20.
- Основни етапи в развитието на най-ранната металургия. –В: *Проблеми на най-ранната металургия. Сборник статии*, София 1994, 5–13. (*Трудове на Минно-геоложкия университет* 4)
- Уводна статия. –В: *Проблеми на най-ранната металургия: Сборник статии*. София 1994, (*Трудове на Минно-геоложкия университет* 4) (Съавтор П. Попов)
- Разкопки на Големия остров в Дуранкулашкото езеро (енеолит, античност). *АОР за 1993 г.*, XXXVII Национална конференция по археология, Велико Търново 1994, 15–17.

1995

- Bemerkung zum frühen Handelsverkehr während des Neolithikums und Chalkolithikum im westlichen Schwarzmeerraum. –In: *Handel, Tausch und Verkehr im bronze- und früheisenzeitlichen Südosteuropa. Südosteuropa-Schriften 17, Prähistorische Archäologie in Südosteuropa 11* (Ed. B. Hänsel), München – Berlin 1995, 53–65.
- Die Entwicklung des neolithischen bis frühbronzezeitlichen Siedlungswesens in Bulgarien. –In: *Settlement Patterns between the Alps and the Black Sea 5th to 2th Millenium BC. Mem. Mus. Civ. Stor. Nazionale, Verona (II a Ser.). Sezione Scient. dell Uomo 4*, Verona 1995, 45–50.
- The Neolithic, Eneolithic and Transitional Period in Bulgarian Prehistory. –In: *Prehistoric Bulgaria*. (Eds. D. Bailey, I. Panayotov), Madison, Wisconsin 1995, 79–98. (*Monographs in World Archaeology* № 22)

1996

- Археологически разкопки на енеолитната селищна могила “Големия остров” в Дуранкулашкото езеро. *АОР за 1995 г.*, XXXIX Национална конференция по Археология, София 1996, 19–21.

1997

- Х. Κουκούλη-Χρυσανθάκη, **Н. Todorova**, I. Αολάνης, J. Bojadziev, I. Vajsov, M. Βάλλα. Προμαχώνας-Торолница. Νεολιθικός οικισμός ελληνοβουλγαρικών συνόρων). *Το Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και Θράκη (ΑΕΜΘ)* 10b, 1997, 745–767.
- Die Tellsiedlung Durankulak. –In: *Friz Thyssen Stiftung, Jahresbericht 1995/1996*, Köln 1997, 81–84.
- E. Pernicka (Heidelberg), F. Begemann und S. Schmitt-Strecker (Mainz), **Н. Todorova** (Sofia), I. Kuleff (Sofia). Prehistoric copper in Bulgaria. Its composition and provenance, *Eurasia antiqua* 3, (Berlin) 1997, 41–180.

1998

- Der balkano-anatolische Kulturberich vom Neolithikum bis zur Bronzezeit. Stand der Forschung. –In: *James Harvey Gaul in Memoriam*. Edts M. Stefanovich, H. Todorova, H. Hauptmann, Sofia 1998, 27–53. (*In the Steps of J. H. Gaul* 1)
- Probleme der Umwelt der Prähistorischen Kulturen zwischen 7000 und 100 v. Chr. –In: *Das Karpatenbecken und die Osteuropäische Steppe. Nomadenwanderungen und Kulturtausch in den vorchristlichen Metallzeiten (4000 – 500 v. Chr.)* Edits. B. Hänsel, J. Machnik. *Südosteuropa-Schriften 29, Prähistorische Archäologie in Südosteuropa 12*, München – Rahden/Westf. 65–70.

1999

- Die Anfänge der Metallurgie an der Westlichenschwarzmeerküste. –In: *The Begining of Metallurgy*. (Eds. A. Hauptmann, E. Pernicka, T. Rhern, Ü. Xalçin), *Der Anschnitt* 9, Bohum 1999, 237–246.

2000

- Die Spondylusproblematik heute. –In: *Kranovo III, Beiträge zum Neolithikum Südosteuropas*. (Eds. S. Hiler, V. Nikolov) Wien 2000, 415–422.

2002

Die äneolithische Sozialstruktur auf Grund der Angaben des Gräberfeldes von Durankulak. (coauthor K. Dimitrov). –In: *The prehistoric research in Greece and its Perspectives: Theoretical and Methodical Considerations. Proceeding of International Symposium in the Memory of D.R. Theocharis. Thessaloniki-Kastoria 1998*, Thessaloniki 2002, 373–384.

2003

Neue Angaben zur Neolithisierung der Balkanhalbinsel. –In: *Morgenrot der Kulturen. Frühe Etappen der Menschheitsgeschichte in Mittel- und Südosteuropa*. Festschrift Nándor Kalicz, Budapest 2003, 83–88.

2004

Die tiefgreifende ökologische Krise des 4 Jahrtausends. –In: *Von Domica bis Drama. Gedenkschrift für Jan Lichardus*. Hrsg. V. Nikolov, K. Băčvarov, Sofia 2004, 107–116.

“Urgeschichte” und nationale Ideologien? *Dialogues d’histoire ancienne* 30/1, Besançon-Cedex 2004, 105–110.

2005

B. Weninger, E. Alram-Stern, E. Bauer, L. Clare, U. Danzeglocke, O. Jöris, K. Kubatzki, G. Rollefson, **H. Todorova**, Die Neolithisierung von Südosteuropa als mögliche Folge des abrupten Klimawandels 8220 cal.BC. –In: *Klimaveränderung und Kulturwandel in neolithischen Gesellschaften Mitteleuropas, 6700-2200 v. Ch.* Mainz 2005, 75–118.

Современные исследования археометаллургии Болгарии (coauthor K. Димитров), *Российская археология* 4, 2005, 6–12

Археологически разкопки на селищната могила на Големия остров в Дуранкулашкото езеро. *АОР за 2004 г.: XLIV Национална конференция на Археология*, София 2005, 45–46.

2006

Zwei gravierende ökologische Krisen in der Postglazialzeit. –In: *Studies in Honor of Hayat Erkanal. Cultural Reflections*, Hayat Erkanal’a Armagan: Kültürelerin Yansımı, Istanbul 2006, 731–738.

B. Weninger, E. Alram-Stern, E. Bauer, L. Clare, U. Danzeglocke, O. Jöris, C. Kubatzki, G. Rollefson, **H. Todorova**, T. van Andel. Climate forcing due to the 8200 cal yr BP event observed at Early Neolithic sites in the eastern Mediterranean. *Quaternary Research* 66, 2006, 401–420.

2007

Strymon in der Urgeschichte. –In: *The Struma/Strymon River Valley in Prehistory*. Proceedings of the International Symposium “Strymon Praehistoricus”, 27.09–01.10. 2004, Kjustendil-Blagoevgrad (Bulgaria) – Serres-Amphipolis (Greece) (Eds. H. Todorova, M. Stefanovich, G. Ivanov). In the Steps of J. H. Gaul 2, Sofia 2007, v-viii.

Die paleoklimatische Entwicklung in VII–I Jt. vor Chr. –In: *The Struma/Strymon River Valley in Prehistory*. Proceedings of the International Symposium “Strymon Praehistoricus”, 27.09.– 01.10.2004, Kjustendil-Blagoevgrad (Bulgaria) – Serres-Amphipolis (Greece) (Eds. H. Todorova, M. Stefanovich, G. Ivanov). In the Steps of J. H. Gaul 2, Sofia 2007, 1-6.

B. Weninger, E. Alram-Stern, E. Bauer, L. Clare, U. Danzeglocke, O. Jöris, C. Kubatzki, G. Rollefson, **H. Todorova**, T. van Andel. Abrupt Climate Forcing observed at Early Neolithic sites in South-East Europe and the Near East. –In: *The Struma/Strymon River Valley in the Prehistory*. Proceedings of the International Symposium “Strymon Praehistoricus”, 27.09.– 01.10.2004, Kjustendil-Blagoevgrad (Bulgaria) – Serres-Amphipolis (Greece) (Eds. H. Todorova, M. Stefanovich, G. Ivanov). In the Steps of J. H. Gaul 2, Sofia 2007, 7–27.

Ch. Koukouli-Chrysanthaki, **H. Todorova**, I. Aslanis, I. Vajsov, M. Valla. Promachon-Topolnica. A Greek-Bulgarian Archaeological Project. –In: *The Struma/Strymon River Valley in Prehistory*. Proceedings of the International Symposium “Strymon Praehistoricus”, 28.09.–01.10.2004, Kjustendil-Blagoevgrad (Bulgaria) – Serres-Amphipolis (Greece) (Eds. H. Todorova, M. Stefanovich, G. Ivanov). In the Steps of J. H. Gaul 2, Sofia 2007, 43-78.

под печат

“Праистория на България” –In: *Българска енциклопедия*, Ново издание.

Meereseustatik, Klimaschwankungen und archäologische Befunde in den letzten 7000 Jahren v. Chr. Symposium Thracia Pontica 7. Sozopol.

Überregionale Kulturkomplexe in der Urgeschichte des Unterdonauraumes, Constanța.

Елинистически пещерен храм в Дуранкулак – свещена територия на богинята Кибела в хората на гръцката колония Калатис, *Bulgaria Pontica* 7-8.

IV. РЕЦЕНЗИИ НА КНИГИ

1978

VULPE, A. *Die Äxte und Beile in Rumänien II. Prähist. Bronzefunde IX/5*, München 1975, 97 p. 63 Taf. *Germania* 56/2, 1978, 562–564.

1979

ИВАНОВ, И. С. *Съкровищата на Варненския халколитен некропол*: Албум. София 1978. *Векове* 2 1979, 82–85.

1980

ИВАНОВ, И. С. *Съкровищата на Варненския халколитен некропол*: Албум. София 1978. *Germania* 58/1–2, 1980, 169–174.

1981

NUMERICKÝ KOD *Moravské malované keramiky (Problémy deskripce v archeologii)*. Brno 1977. *Археология* 23/4, 1981, 61–63. (съавтор С. Сахно)

1985

BAKALAKIS, G., A. SAKELLARIOU. *Paradimi*. Mainz-Rhein, Philipp von Zabern 1981. 85 p. (Heidelberger Akademie der Wissenschaften. Internationale Kommission für die Erforschung der Vorgeschichte des Balkans, Monographien 2). *Germania* 63/1, 1985, 171–173.

KORFMANN, M. *Demircihüyük. I*, Mainz 1983. *Археология* 27/3, 1985, 56–57.

NEUSTUPNÝ, E. *Demografie pravěkých pohřebišť*, Praha 1983. *Археология* 27/4, 1985, 56–57.

SÜDOSTEUROPA zwischen 1600 und 1000 v.Chr.: *Prähistorische Archäologie in Südosteuropa I*. (Ed. B. Hänsel), Bad Bramstedt 1982, 408 p. (*Südosteuropa Jahrbuch* 13). *Germania* 63/1, 1985, 194–197.

1987

МАРКЕВИЧ, В. И. *Близкое и далекое*. Кишинев 1985. 45 с. текст на молдовски, руски и английски, 207, цв. ил. *Археология* 29/1, 1987, 42–43.

МАРКЕВИЧ, В. И. *Позднепетрипольские племена Северной Молдавии*. Кишинев 1984. *Археология* 29/4, 1987, 64–65.

HAUPTMANN, H. *Die deutschen Ausgrabungen auf der Otzaki-Magula in Thessalien 3: Das späte Neolithikum und das Chalkolithikum*. Bonn 1981. (Beiträge zur ur- und frühgeschichtlichen Archäologie des Mittelmeer-Kulturräumtes, 21). *Сб. Добруджа* 4, 1987, 127–132.

HAUPTMANN, H. *Die deutschen Ausgrabungen auf der Otzaki-Magula in Thessalien. 3: Das späte Neolithikum und das Chalkolithikum*. Bonn 1981. (Beiträge zur ur- und frühgeschichtlichen Archäologie des Mittelmeer-Kulturräumtes, 21). *Germania* 65, 1987, 465–467.

LÜNING, J. *Eine Siedlung der mittelneolithischen Gruppe Bischkeim in Schernau*. Ldkr. Kitzingen, Kallmünz 1981. *Археология* 29/2, 1987, 42–43.

LÜNING, J. *Eine Siedlung der mittelneolithischen Gruppe Bischheim in Schernau*. Ldkr. Kitzingen, Kallmünz 1981. *Germania* 65, 1987, 463–465.

MILOJČIĆ, V., ZUMBUSCH, V. *Die deutschen Ausgrabungen auf der Otzaki-Magula in Thessalien 1. Das frühe Neolithikum*. Bonn 1981. (Beiträge zur ur- und frühgeschichtlichen Archäologie des Mittelmeer-Kulturräumtes, 21). *Germania* 65, 1987, 465–467.

1988

ОТО, Б. *Украсената керамика на културите Сескло и Димини в Тесалия*. Майнц 1985, 180 с., 59, табл. *Археология* 30/4, 1988, 52–53.

DRAGOMIR, I. *Eneoliticul din Sud-Estul României: Aspectul cultural Stoicani-Aldeni*. București 1983. 183 p., 38 Abb., 4 pl. (*Biblioteca de archeologie*, 42). *Germania* 66/1, 1988, 185–186.

ОТТО, В. *Die verzierte Keramik der Sesklo- und Diminikultur Thessaliens*. Mainz 1985. 180 p., 28 Abb., 59. Taf, 1 Farbt. *Germania* 66/2, 1988, 544–546.

1989

COMȘA, E. *Neoliticul pe teritoriul României. Considerații*. București 1987 (*Biblioteca de archeologie* 48). *Сб. Добруджа* 6, 1989, 176–178.

PATAY, P. *Kupferzeitliche Meissel, Beile und Äxte in Ungarn*. Prähistorische Bronzefunde IX/15 München 1984. 119 p., 67 Taf. *Germania* 67/1, 1989, 198–200.

1990

URSULESCU, N. *Evoluția culturii Starčevo-Criș pe teritoriul Moldovei*. Suceava 1984. *Сб. Добруджа* 7, 1990, 254–256.

1991

WEISSHAAR, H.-J. *Die deutsche Ausgrabungen in Pevkakia-Magula in Thessalien. I: Das Neolithikum und das Chalkolithikum*. Bonn 1989. 143 p. (BAM 28). *Археология* 33/4, 1991, 46–47.

WEISSHAAR, H.-J. *Die deutsche Ausgrabungen in Pevkakia-Magula in Thessalien I: Das Neolithikum und das Chalkolithikum*. Bonn 1989. (BAM 28). *Acta Praehistorica Archaeologica* 23, 1991, 185–186.

1995

CHERNIKH, E.N. *Ancient metallurgy in the USSR. The early metal age*. London 1993, *Germania* 73/1, 1995, 171–174.

1998

MARAN, J. *Die deutsche Ausgrabungen in Pevkakia-Magula in Thessalien III: Die Mittlere Bronzezeit, Teile I–II*. Bonn 1992. *Germania* 76, 1998, 901–904.

NIESZERY, N. *Linearbandkeramische Gräberfelder in Byern*. Espelcamp, Rahden/Westfalen 1995. *Internat. Archäologie* 16. *Germania* 76, 1998.

ŽERAVICA, Z. *Äxte und Beile aus Dalmatien und anderen Teilen Kroatiens, Montenegro, Bosnien und Herzegovina*. Prähistorische Bronzefunde IX/18, Stuttgart 1993. *Germania* 76, 1998.

2002

SCHUBERT, H. *Die bemahlte Keramik des Frühneolithikums in Südosteuropa, Italien und Westanatolien*. *Internationale Archäologie* 47, Verlag Marie Leiden GmbH, Rahden/Westfalen 1999. 260 Seiten Text, Literaturverzeichnis, Abbildungsnachweis, Radiokarbondaten und 170 Tafeln mit Karten. *Germania* 80, 2002, 671–675.

2007

GOVEDARICA B., *Zepterträger – Herrscher der Steppen. Die frühen Ockergräber des älteren Äneolithikums im karpatenbalkanischen Gebiet und im Steppenraum Südost- und Osteuropas*. (Hrsg. H. Hauptmann). Heidelberger Akademie der Wissenschaften, Internationale Interakademische Kommission für Erforschung der Vorgeschichte des Balkans. Monographien Bd. VI, Philipp von Zabern, Mainz a/R 2004. *Археология* (София)

V. РЕЦЕНЗИИ НА ДОКТОРСКИ ДИСЕРТАЦИИ

1977

ПЕРНИЧЕВА, ЛИЛЯНА. *Жилищата през неолита и халколита в българските земи*. Науч. ръков. Г. И. Георгиев. (Рец. А. Милчев и Х. Тодорова). София 1977. 377 с. с табл. и диагр.

1978

БОНЕВ, АЛЕКСАНДЪР. *Късната бронзова епоха в българските земи по археологически данни*. Науч. ръков. Г. И. Георгиев. (Рец. А. Фол и Х. Тодорова). София 1978. Текст 364 с. Прил. 1: Албум – 42 с.; Прил. 2: Каталог на находките – 76 с.

1979

ХАН ВАН КХАН. *Технология, форма и орнамент на керамиката през халколита в Североизточна България*. Науч. ръков. Г. Георгиев. (Рец. А. Милчев и Х. Тодорова). София 1979. 211 с.

1981

ВАСИЛЕВ, ВАСИЛ. *Изследване на фауната от селищната могила Овчарово*. (Рец. С. Иванов и Х. Тодорова). София 1981, 189 с.

ИВАНОВ, ТОТЪО. *Характер на погребалните обреди и култ през неолита и халколита в България*. (Рец. Х. Тодорова и А. Радунчева). София 1981, 281 с.

НИКОЛОВ, БОГДАН. *Развитие на халколитните култури в Западна България*. Науч. ръководител Г. Георгиев. (Рец. Х. Тодорова и А. Радунчева). София 1981. 181 с.

1986

ЛЕЩАКОВ, КРАСИМИР. *Класификация, типология и развитие на керамиката от ранната бронзова епоха*. (Рец. Х. Тодорова, А. Радунчева). София 1986. 297 с., Каталог 137 с.

1988

ОРАЧЕВ, АТАНАС. *Трация Понтика*. (Рец. Х. Тодорова, М. Тачева). София, 1988. 640 с. в 2 тома.

1991

СТАНЕВ, ПЕТЪР. *Неолитни култури в басейна на р. Янтра*. (Рец. Х. Тодорова, И. Гацов). София 1991. Текст 210 с., Каталог 150 с.

1994

Кулова, Малгожата. *Късненеолитна рисувана керамика от долината на средна Струма*. Науч. ръков. Я. Козловски (Рец. Я. Круг, Б. Гинтер и Х. Тодорова). Краков 1994. 211 с.

1995

Илчева, Вълка. *Преходният период от каменномедната към бронзовата епоха по материали от Централна Северна България*. (Рец. Х. Тодорова и А. Радунчева). София 1995. 236 с. текст, 164 с. каталог.

1998

Попов, Володя. *Неолитни и енеолитни селища по поречието на река Русенски Лом*. (Рец. Х. Тодорова и С. Чохаджиев). София 1998. 186 с.

2004

Петрова, Виктория. *Керамичен комплекс на културата Караново VI в Тракия*. (Рец. Х. Тодорова, Я. Бояджиев). София 2004. 255 с. текст, 133 табла, 14 типологически таблици.

2005

Христова, Таня. *Културни модели през бронзовата епоха в Северна България* (Рец. Х. Тодорова, С. Александров). София 2005. 252 с. текст, 70 табл.

Славчев, Владимир. *Контактите между Северозападното Черноморие, Добруджа и горско-степната зона на Източна Европа през прехода от ранен към късен енеолит (по данни на керамика-та)* (Рец. Х. Тодорова, Я. Бояджиев). София 2005. 190 с. текст, 25 табл.

2006

Костова, Кристина. *Свещени места и ритуални структури от бронзовата епоха в Древна Тракия (III-II хил.пр.Хр.). Типология и проблеми на интерпретацията*. (рец. Х. Тодорова, С. Александров). София 2006. 310 с. текст, 123 с. приложения, 40 с. илюстрации.

2007

Иванов, Георги. *Погребалните практики през Късната бронзова епоха в Централните Балкани*. (рец. Х. Тодорова, И. Панайотов). София 2007. 180 с. текст, 42 с. каталог, 90 с. табла.

VI. РЕЦЕНЗИИ НА ДИСЕРТАЦИИ ЗА ДОКТОР НА НАУКИТЕ (DR. HABIL.)**1986**

Божилова, Елисавета (д-р б.н.). *Палеоекологически условия и промени в растителността в Източна и Югозападна България през последните 15 000 години*. (Рец. Х. Тодорова, В. Велчев, И. Райкински). София 1986.

1998

Николов, Васил (д-р и.н.). *Неолитната керамика в Тракия*. (Рец. Х. Тодорова, А. Радунчева, Л. Перничева). София 1998.

1999

Стефанович, Марк (д-р и.н.). *Археология, етничност и социална праистория*. (Рец. А. Фол, Х. Тодорова, М. Гарашанин). София 1999.

2006

Гацов, Иван (д-р и.н.). *Праисторически каменни ансамбли от Източна Тракия и ареала на Мраморно море през VII–VI хил.пр.Хр.* (Рец. Х. Тодорова, Х. Парцингер, Я. Бояджиев). София 2006.

VII. РЕЦЕНЗИИ НА ХАБИЛИТАЦИИ**1980**

Кънчев, Кънчо (за ст. н. с. II степен). Рец. А. Фол, Х. Тодорова.

1984

Николов, Богдан (за ст. н. с. II степен). Рец. Х. Тодорова, А. Радунчева.

1989

Николов, Васил (за ст. н. с. II степен). Рец. Х. Тодорова, Б. Николов.

1992

Гацов, Иван (за ст. н. с. II степен). Рец. Х. Тодорова, В. Николов.

1993

Перничева, Лиляна (за ст. н. с. II степен). Рец. Х. Тодорова, В. Николов.

1997

Лещаков, Красимир (за доцент в СУ). Рец. Х. Тодорова, И. Панайотов
 Чохаджиев, Стефан (за доцент в ВТУ). Рец. Х. Тодорова, Л. Перничева.

2000

Илчева, Вълка (за ст. н. с. II степен). Рец. Х. Тодорова, И. Панайотов.

2003

Гюрова, Мария (за ст. н. с. II степен). Рец. Х. Тодорова и К. Кънчев.
 Гоцев, Алексей (за ст. н. с. II степен). Рец. Х. Тодорова и С. Александров.

VIII. НАУЧНО РЪКОВОДСТВО НА ДОКТОРАНТУРИ

Нгуен, Ван Бин (1983–1986). Дисертация на тема: *Методика на изследването на късноплеистогенски и раннохолоценски ансамбли от кремъчни артефакти*. София 1986.
 Бояджиев, Явор (1983–1987). Дисертация на тема: *Абсолютна храналогия на неолитните и енеолитните култури от територията на България*. София 1987.
 Георгиева, Петя (1983–1986). Дисертация на тема: *Етнокултурни промени през Преходния период от енеолита към бронзовата епоха в Северна България*. София 1986.
 Чохаджиев, Стефан (1987–1989). Дисертация на тема: *Периодизация и синхронизация на ранния енеолит от басейна на р. Струма*. София 1990.
 Димитров, Калин (1997–2006). Дисертация на тема: *Развитие на най-ранната медна металургия в западния Черноморски ареал, V–IV хил.пр.Хр.* София 2007.

IX. РЕДАКТОРСТВО И СЪРЕДАКТОРСТВО

Археологически открития и разкопки: Доклади от ежегодните Национални конференции по археология 1989–1991 г. Отг. редактор.
Интердисциплинарни изследвания. АИМ–БАН, София, Отг. редактор 1978–1987 г.
Проблеми на най-ранната металургия: Сборник статии. София 1994. (*Трудове на Минно-геоложкия университет 4*). Съредактор с П. Попов.
Овчарово. София, БАН 1983. (*Разкопки и проучвания 8*). Отг. редактор.
Разкопки и проучвания. София, БАН. Член на ред. колегията на поредицата 1985–1993 г.
Studia Praehistorica [Списание]. София, БАН. Член на ред. колегията от 1980–1986 г; отг. редактор 1986–2000 г.
Сборник Добруджа (Списание). Добрич – Силистра. Член на ред. колегията 1984–2000.
In the Steps of J.H. Gaul (Томове 1–2, 1998–2007. Отг. редактори М. Stefanovich, Н. Todorova).
Дуранкулак I: Ранносредновековни обекти. София 1989. Отг. редактор.
Durankulak II, Teile 1 und 2, Sofia 2002, Отг. редактор.
Durankulak III, Sofia 2007, Отг. редактор (под печат).
Durankulak IV, Късната бронзова епоха. Отг. редактор (в подготовка).

X. ЗА НЕЯ:

Vajsova-Simeonova, Henrieta. In: *Encyclopedic Manual for Prehistoric and Early Historic Europe II*, Editor J. Filip. Prague 1968, 1562.
 Todorova, Henrieta (Simeonova). In: *Encyclopedic Manual for Prehistoric and Early Historic Europe III – agenda*, Edits. J. Filip and J. Hrala. Prague 1998, 339.
 Тодорова-Вайсова, Хенриета. – В: П. Чолов, (Ed.). *Български истории: Биографично-библиографски справочник*. София 1981, 386.
 В. Николов, Юбилей на проф. д-р и. н. Хенриета Тодорова, *Археология* 44/1, 2003, 67–68.
 Изследвания в чест на ст.н.с. I, д.и.н. Хенриета Тодорова. *Festschrift für Prof. Dr. habil. H. Todorova. Dobrudja* 21, 2003, Varna 2004.

Списък на съкращенията

<i>АОР</i>	Археологически открития и разкопки.
<i>БЕз</i>	Балканско езикознание. София.
<i>БЕт</i>	Българска етнография. София.
<i>ВИСб</i>	Военноисторически сборник. София.
<i>ГСУ ИФ</i>	Годишник на Софийския университет. Исторически факултет. София.
<i>ИАИ</i>	Известия на Археологическия институт. София.
<i>ИБИД</i>	Известия на Българското историческо дружество. София.
<i>ИИ</i>	Интердисциплинарни изследвания. София.
<i>ИНМВ</i>	Известия на Народния музей – Варна.
<i>ИПр</i>	Исторически преглед. София.
<i>МПК</i>	Музеи и паметници на културата. София.
<i>НТМ</i>	Наука и техника за младежта. София.
<i>СА</i>	Советская археология. Москва
<i>JRGZ</i>	Jahrbuch des Römisch–Germanischen Zentralmuseum. Mainz.
<i>PZ</i>	Prähistorische Zeitschrift. Berlin.
<i>SCIV(A)</i>	Studii și cercetări de istorie veche și arheologie. București.
<i>SLA</i>	Slovenská Archeologia. Nitra.
<i>StP</i>	Studia Praehistorica. Sofia.
<i>ZfA</i>	Zeitschrift für Archäologie. Berlin.

Tabula Gratulatori

Dr. Daniela Agre (Sofia)
Dr. Dočka Aladžova (Sofia)
Dr. Živko Aladžov (Sofia)
Prof. Dr. Eva Alram (Wien)
Christina Angelova (Sozopol)
Dr. Ilka Angelova (Targovishte)
Prof. Dr. Stefka Angelova (Sofia)
Smaragda Arvanitidu (Thessaloniki)
Dr. Joanis Aslanis (Athen)
Bogdan Athanassov (Sofia)
Dr. Tiberius Bader (Hochdorf)
Aneta Bakāmska (Pernik)
Prof. Dr. Ester Banfy (Budapest)
Dr. Helmut Becker (Beuerberg)
Prof. Dr. Friedrich Begemann (Mainz)
Ing. Kiril Belovski (Sofia)
Prof. Dr. Önder Bilgi (Istanbul)
Dr. Cvetana Boeva (Sofia)
Diana Borisova (Dobrič)
Dr. Anelia Božkova (Sofia)
Dr. Bistra Božkova (Sofia)
Dr. Alla Bujskich (Kiev)
Dr. Gerda von Bülov (Frankfurt)
Cecka Caneva (Sofia)
Dr. Eugen Comşa (Bucureşti)
Boryana MacCongail (Plovdiv)
Dr. Maria Čičikova (Sofia)
Prof. Dr. Falko Daim (Mainz)
Valentin Debočički (Kjustendil)
Dr. Petār Delev (Sofia)
Dr. Jean-Paul Demoul (Paris)
Prof. Dr. Božidar Dimitrov (Sofia)
Todor Dimov (Dobrič)
Petar Dimitrov (Sozopol)
Prof. Dr. Ludmila Dončeva (Sofia)
Dr. Rajna Draganova (Sofia)
Veselin Draganov (Sofia)
Tamara and Ludger Eckey (Berlin)
Prof. Dr. Armağan Erkanal (Ankara)
Prof. Dr. Hayat Erkanal (Ankara)
Prof. Dr. Nikos Eustatiu (Thessaloniki)
Dr. Mariana Filipova-Marinova (Varna)
Dr. Valeria Fol (Sofia)
Dr. Herwig Friesinger (Wien)
Dr. Gudrun Fuchs-Gomulka (Berlin)
Prof. Dr. Kostas Galis (Komotini)
Dr. Petja Georgieva (Sofia)
Dr. Diana Gergova (Sofia)
Prof. Dr. Ludmil Getov (Sofia)

Dr. Maria Gjurova (Sofia)
Akad. Prof. Vasil Gjuselev (Sofia)
Dr. Alexej Gotsev (Sofia)
Akad. Prof. Dr. Evgeni Golubinski
Prof. Dr. D.V. Grammenos (Thessaloniki)
Dr. Alix Hänsel (Berlin)
Prof. Dr. Bernhard Hänsel (Berlin)
Prof. Dr. Svend Hansen (Berlin)
Prof. Dr. Andreas Hauptmann (Bochum)
Prof. Dr. Joachim Herrmann (Ferch)
Prof. Dr. Stefan Hiller (Salzburg)
Prof. Dr. Albrecht Hofmann (Mainz)
Dr. Ursula Höckmann (Mainz)
Dr. Tanja Hristova (Sofia)
Dr. Stoilka Ignatova (Pazardjik)
Dr. Vālka Ilčeva (Veliko Tŕrnovo)
Dr. Pavlina Ilieva (Sofia)
Dr. Stefanka Ivanova (Sofia)
Prof. Dr. Albrecht Jockenhövel (Münster)
Prof. Dr. Kiril Jordanov (Sofia)
Prof. Dr. Jordanka Jurukova (Sofia)
Dr. Gergana Kabakčieva (Sofia)
Dr. Zoja Kalmar (Cluj-Napoca)
Petār Kalčev (Stara Zagora)
Prof. Dr. Nandor Kalicz (Budapest)
Prof. Dr. Kāncō Kāncev (Sofia)
Tatjana Kānčeva (Nova Zagora)
Prof. Dr. Ivan Karayotov (Burgas)
Dr. Evelina Kelbečeva (Blagoevgrad)
Dr. Imma Kilian-Dirlmeier (Mainz)
Gergana Kleinecke (Wien)
Tamara Koriioth-Eckey (Berlin)
Akad. Prof. Dr. Konstantin Kosev (Sofia)
Dr. Chaido Koukouli-Chryssanthaki (Kavala)
Dr. Alexandra Krenn-Leeb (Wien)
Prof. Dr. Ivelin Kulev (Sofia)
Dr. Ilija Kulov (Blagoevgrad)
Dr. Georgi Kuzmanov (Sofia)
Katja Langamer (Plovdiv)
Jeana Lazarova (Sofia)
Prof. Dr. George Lazarovici (Cluj-Napoca)
Dr. Krasimir Leštakov (Sofia)
Dr. Clemens Lichter (Istanbul)
Dr. Marina Ljakova (Essen)
Prof. Dr. Jens Lüning (Frankfurt)
Dr. Magda Mantu-Lasarovici (Cluj)
Prof. Dr. Josef Maran (Heidelberg)
Velička Mazanova (Pazardžik)
Dr. Katja Melamed (Sofia)

Dr. Alexandar Mintshcev (Varna)
 Rosica Miteva (Shumen)
 Dr. Michael Müller-Karpe (Mainz)
 Veselina Načeva (Sofia)
 Evgenia Najdenova (Orjachovo)
 Dr. Iren Nasteva (Skopje)
 Dr. Georgi Nechrisov (Sofia)
 Prof. Dr. Vasil Nikolov (Sofia)
 Dr. Lazar Ninov (Sofia)
 Dr. Iskra and Christo Nokovi (Sofia)
 Prof. Dr. Maria Novotná (Bratislava)
 Prof. Dr. Manfred Oppermann (Halle)
 Arch. Ivanka Oračeva (Sofia)
 Dr. Atanas Oračev (Sofia)
 Prof. Dr. Dimitar Ovčarov (Sofia)
 Dr. Ivan Panajotov (Sofia)
 Prof. Dr. Angeliki Papasteriou (Thessaloniki)
 Prof. Dr. Hermann Parzinger (Berlin)
 Prof. Dr. Juraj Pavúk (Nitra)
 Dr. Liljana Pernicheva (Sofia)
 Prof. Dr. Ernst Pernicka (Stuttgart)
 Prof. Dr. Mircea Petrescu-Dîmbovița (Jaș)
 Dr. Valentin Pletnjov (Varna)
 Dr. Ernst Pohl (Bonn)
 Prof. Dr. Kazimir Popkonstantinov (V.Tarnovo)
 Dr. Volodja Popov (Russe)
 Prof. Dr. Kalin Porožanov (Sofia)
 Dr. Hans Quitta (Berlin)
 Dr. Kostadin Rabadziev (Sofia)
 Dr. Maria Reho (Sofia)
 Prof. Dr. Rašo Rašhev (Sofia)
 Dr. Knut Rassmann (Frankfurt)
 Prof. Dr. Pal Razski (Budapest)
 Dr. Karl-Friedrich Rittershofer (Frankfurt)
 Prof. Dr. Petre Roman (Bucurest)
 Dr. Boryana Rousseva (Sofia)
 Prof. Dr. Jakob Roodenberg (Leiden)
 Prof. Dr. Elisabeth Ruttkay (Wien)
 Prof. Dr. Wolfram Schier (Berlin)

Prof. Dr. Helmut Schlichterle (Gaienhofen-
 Hemmenhofen)
 Dr. Siegrid Schmitt-Srecker (Mainz)
 Prof. Dr. Susanne Sievers (Frankfurt)
 Prof. Dr. Ulrich Sinn (Würzburg)
 Dr. Nikolaj Sirakov (Sofia)
 Dr. Svoboda Sirakova (Sofia)
 Dr. Vladimir Slavchev (Varna)
 Dr. Ivan Sotirov (Sofia)
 Dr. Petăr Stanev (Veliko Tărnovo)
 Prof. Dr. Stanislav Stanilov (Sofia)
 Dr. Peter Stadler (Wien)
 Prof. Dr. Tanja Stefanovičová (Bratislava)
 Dr. Angelika Stirn (Wiesbaden)
 Dr. Totko Stojanov (Sofia)
 Dr. Daniela Stoyanova (Sofia)
 Dr. Vladimir Stoev (Varna)
 Prof. Dr. Christian Strahm (Freiburg)
 Prof. Dr. Nikola Tasić (Belgrade)
 Prof. Dr. Biba Teržan (Berlin)
 Prof. Dr. Spasimir Tonkov (Sofia)
 Prof. Dr. Gerhart Trnka (Wien)
 Dr. Ludmil Vagalinski (Sofia)
 Dr. Margarita Vaklinova (Sofia)
 Dr. Magda Valla (Seres)
 Ing. Petăr Vălev (Sofia)
 Dr. Veselina Vandova (Kjustendil)
 Dr. Valentina Voina (Konstanța)
 Prof. Dr. Alexandru Vulpe (Bucarest)
 Prof. Dr. Gerhard Weisgerber (Bochum)
 Dr. Joachim Weißhaar (Bonn)
 Prof. Dr. Bernhard Weninger (Köln)
 Prof. Dr. Nikos Xirotiris (Komotini)
 Prof. Dr. Kiril Yordanov (Sofia)
 Prof. Dr. Yordan Yordanov (Sofia)
 Dr. Valeri Yotov (Varna)
 Petăr Zidarov (Tübingen)
 Dr. Radka Zlateva (Sofia)
 Prof. Dr. Andreas Zimmerman (Köln)

Henrieta Todorova – friends and colleagues

(images)

1. Y. Boyadžiev, H. Todorova and P. Georgieva (Durankulak, 1984)
2. V. Miložić† (Heidelberg)
3. I. Vajsov and V. Ilcheva (Poljanica, 1973)
4. Acad. A. Balevski†, Acad. D. Angelov† and H. Todorova (1980)
5. E.K. Chernysh† and N.V. Skakun (Sofia (1974)
6. V.I. Markevich† (Kishinev)
7. H. Hauptmann (Heidelberg)
8. M. Özdoğan (Istanbul)
9. K. Melamed (Durankulak, 1975)
10. J. Pavúk and 11. M. Chohadžiev† (Gălălbniak, 1983)
12. K. Botov and H. Todorova (Durankulak, 1975)
13. D. Zlatarski† (Dulgopol, 1970)
14. L. Getov with students (Kabyle, 1980)
15. I. Ivanov† (Goljamo Delchevo, 1969)
16. B. Nikolov† (Vratsa, 1978)
17. M. Avramova and H. Todorova (Durankulak, 1988)
18. J.-P. Demoul (Novi Sad, 1982)
19. A. Milchev,† H. Todorova, M. Deyanova, Ph. Panayotov, J. Genova, V. Ljubenova, M. Tacheva (Yakimovo, 1960)
20. N. Kalicz, G. Georgiev† and H. Todorova (Cologne, 1981)
21. P. Patay and M. Buchwaldek (Plovdiv-Symposium, 1978)
22. A. and H. Erkanal and H. Todorova (Ankara, 1986)
23. H. Quitta and H. Todorova (Plovdiv-Symposium, 1978)
24. G. Georgiev,† B. Bruckner,† M. Kunchev† (Plovdiv-Symposium, 1978)
25. P. Detev† (Plovdiv-Symposium, 1978)
26. S. Hiller and H. Todorova (1980)
27. H. Todorova, P. Delev and M. Dimitrov† (Stara Zagora, 1978)
28. H. Todorova and M. Čičikova (Plovdiv-Symposium, 1978)
29. M. Stefanovich (Blagoevgrad, 2000)
30. M. Reho (Sofia)
31. Ch. Koukoulis-Chryssanthaki and G. Alexandrov† (Karanovo, 1978)
32. H. Todorova and M. Pleslová (Velém, 1977)
33. V. Matsanova (Yunatsite, 2006)
34. V. Pavuková† (Plovdiv-Symposium, 1978)
35. S. Hansen (Pietrele, 2006)
36. E. Pernicka (Troia, 2007)
37. R. Katincharov,† B. Ottawey and E. Comşa (Strandza, 1978)
38. I. Machník (Plovdiv-Symposium, 1978)
39. S. Pletneva, N.J. Merpert and J. Herrmann (Sofia, 1976)
40. A. Häusler (Plovdiv-Symposium, 1978)
41. M. Novotná and L. Fazani (Plovdiv-Symposium, 1978)
42. A. Aspes and B. Novotný† (Plovdiv-Symposium, 1978)
43. Ch. Shtram (Durankulak, 1986)
44. A. Benac†, M†. and D†. Garašanin (Plovdiv-Symposium, 1978)
45. H. Todorova and G. Schwarz (Lüneburger Heide, 1989)
46. M. Totev, N. Jordanova, Y. Youroukova, I. Shtereva (Poganovski Manastir, 2002)
47. E. Comşa (Plovdiv-Symposium, 1978)
48. M. Kanchev† (Nova Zagora 1982)
49. B. Rousseva (Sofia 2000)
50. T. Ivanov† (Razgrad 1980)
51. V. Nesheva (Melnik, 2005)
52. D. Dimitrov† (Varna 1980)
53. B. Hänsel (Monkodonja, 2005)
54. V. Velkov† (1980)
55. B. Bozhkova (2005)
56. M. Chohadžiev† (Pernik, 1982)
57. V. Fol (Sofia, 2006)
58. A. Stirn (Wiesbaden, 2006)
59. G. von Bülow (Karasura, 1989)
60. M. Lazarov† (Varna, 1989)
61. H. Müller-Karpe and H. Todorova (Bonn 1979)
62. N. Tasić (Lazise, 1980)
63. G. Lazarovici, I. Aslanis, F. Prendi and H. Todorova (Lazise, 1980)
64. O. Trogmayer, B. Hänsel and H. Quitta (Plovdiv-Symposium, 1978)
65. M. Korfmann† (Plovdiv-Symposium, 1978)
66. P. Roman (Plovdiv-Symposium, 1978)
67. I. Motzenbäcker (Tacht, Georgia, 2005)
68. N. Kalizs and P. Racski (Lacise, 1980)
69. E. Shubert† (Lazise, 1980)
70. B. Bruckner†, E. Chernikh, I. Machnik, N. Xirotiris (Xanti, 198)

71. I. Lichardus† and E. Chernikh (1988)
72. G. Lazarovici and M. Mantu (Constanța, 2007)
73. M. Müller-Karpe (Mainz, 2005)
74. F. Begemann (Mainz, 1990)
75. K.-F. Rittershoffer (Frankfurt, 2006)
76. F. Daim (Mainz, 2006)
77. H. Parzinger (Siberia, 2006)
78. O. Höckmann (Mainz, 2003)
79. I. Killian-Dierlmeier (Eberbach, 2006)
80. J. Maran (Heidelberg, 2006)
81. S. Sievers (Frankfurt, 2006)
82. M. Korkuti (Tirana, 2000)
83. T. Bader (Hemmingen, 2005)
84. W. Schier (Berlin, 2007)
85. N. Boroffka and S. Hansen (Berlin, 2007)
86. U. Höckmann (Mainz, 2007)
87. N. Benecke and K. Schmidt (Berlin, 2007)
88. R.-M. Gross (Mainz, 2007)
89. Z. Bonias (Berlin, 2005)
90. B. Govedarica (Berlin, 2007)
91. R. Krauß (2006)
92. K. Rassmann (Frankfurt, 2007)
93. A. Gruber and J. Müller (Berlin, 2007)
94. P. Biel (Berlin, 2007)
95. M. Özdoğan (Berlin, 2007)
96. A. Hoffmann (Mainz, 2007)
97. Ö. Bilgi (Sinope, 2005)
98. M. Bantelheim (Berlin, 2006)
99. A. Vulpe (Berlin, 2007)
100. H. Todorova and A. Bonev (Kajmenska Chuka, 1994)
101. B. Athanassov (Lemnos, 2005)
102. D. Borisova (Dobrich, 2006)
103. T. Ignatova, I. Aslanis, S. and A. Chohadžiev, Y. Boyadžiev (Yunacite, 2006)
104. K. Yordanov (Sofia, 2007)
105. I. Kulov, M. Stefanovich and H. Todorova (Kajmenska Chuka, 1994)
106. G. Mavrov and T. Dimov (Durankulak, 2004)
107. K. Dimitrov (Sozopol, 2005)
108. V. Slavchev (Durankulak, 2004)
109. A. Bakāmska (Durankulak, 2004)
110. T. Hristova (Sofia, 2007)
111. S. Alexandrov (Sofia, 2007)
112. V. Nikolov and S. Hiller (Karanovo, 2000)
113. P. Zidarov and Cv. Cvetanski (Durankulak, 2004)
114. G. Ganecovski (Vratsa, 2006)
115. G. Ivanov (Sinope, 2005)